

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

**Državnost Bosne i Hercegovine u XX i XXI stoljeću:
historijski izazovi i dostignuća u razvoju državnosti
Bosne i Hercegovine: ZAVNOBiH**

Pejanović, Mirko; urednik

2024-10-21

<https://bastina.anubih.ba/handle/123456789/795>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

OSAMDESETOGODIŠNJICA PRVOG ZASJEDANJA ZAVNOBiH-A I DRUGOG ZASJEDANJA AVNOJ-A ZAVNOBiH – OBNOVA DANA DRŽAVNOSTI BiH

*Adamir Jerković**

Sažetak: 25. novembra navršilo se 80 godina od osnivanja Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine (ZAVNOBiH), kada je Bosna i Hercegovina dobila svoju međunarodnu ličnu kartu. Ona se može mjeriti s Poveljom Kulina bana koja je izdata nekoliko vijekova unazad, 1189. godine. ZAVNOBiH je važno svjedočanstvo o kontinuitetu bosanskohercegovačke državnosti, bez koje danas Bosna i Hercegovina ne bi imala šansu da se bori za opstanak i za bolju budućnost.

Protokom godina od 1943. godine do danas Bosna i Hercegovina je prošla put od nedemokratske socijalističke republike, koja je od početka pedesetih godina prošlog vijeka zastupala ideju samoupravljanja, ali ga nikada nije dosegla u punom smislu riječi, do sadašnjeg društvenog sistema, koji je javno demokratski, no obiluje napetim krizama, ratnim prijetnjama nakon agresije na suverenost Bosne i Hercegovine, i u kojem je razvijen koncept jednoglasnosti u političkim partijama koje su na vlasti, uz korupciju i druge vidove štetne za društvo.¹ Od 25. novembra 1943. godine Bosna i Hercegovina trpi najteži napad od pokušaja njenog destruiranja od strane velikosrpske i velikohrvatske politike. Uza sve to ovdje su uključene i velike sile, ali i regionalne silnice, koje Bosnu i Hercegovinu pokušavaju svrstati u svoje geopolitičke prostore. Ovo je tema rada koji pravi osvrt na najvažnije događaje od 1943. do naših dana i osvrće se na nacionalno pitanje koje su komunisti zatomili pričama o bratstvu i jedinstvu, ali ono nikada nije do kraja riješeno.

Ključne riječi: ZAVNOBiH, Predsjedništvo BiH, Izetbegović, Tito, Dodik, Čović, Ustavni sud BiH, Evropski sud za ljudska prava, Dodik, Čović, Memorandum 2

Bosna i Hercegovina od ZAVNOBiH-a do Bruxellesa

Velikosrpska i velikohrvatska politika koja se iznjedrila u Beogradu i Zagrebu pokušavala je uništiti nezavisnost, teritorijalni integritet i suverenitet Bosne i Hercegovine u ratu koji je vođen od aprila 1992. sve do novembra 1995. godine. Destrukcija, koja je započela i prije rata, a zaoštrila se sa agresijom

* Prof. dr., akademik Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti, adamir.jerkovic@gmail.com

¹ Detaljnije u Adamir Jerković, The role of Alija Izetbegović in the independence of Bosnia and Herzegovina, *Anali Arhiva Federacije BiH*, god. 3, br. 3, Sarajevo 2011.

na BiH, i sada se odvija ubrzanim tempom, samo drugim sredstvima i metodima. Secesionisti su u oslobodilačkom ratu izgubili bitku, jer su snage otpora oličene u Armiji RBiH i pod dejstvom spoljne intervencije koja je uslijedila u avgustu 1995. godine, nametnule za njih nepovoljan, da upotrijebim oksimoron, “ratni mir”. Ali velikosrpska, odnosno velikohrvatska ideja pokazala je da nacionalizam nije uništen, već da je samo privremeno zauzdan, da ne postaje, već mu, kao hidri kada ostane bez jednog pipka, naraste drugi i nikad se ovaj negativan trend ne zaustavlja. Događaji od završetka rata u novembru 1995. do danas potvrđuju da nacionalizam ima žilavu snagu i nevjerovatnu izdržljivost, da je nadojen zlom idejom i kreće se za ehom bolesnog šoviniističkog zvuka. Cilj srpsko-hrvatske velikonacionalističke politike, koja se do smrti predsjednika Bosne i Hercegovine Alije Izetbegovića bila pritajila, ponovo je glasno huknuo, posebno posljednjih godina, a kulminaciju doživljava posljednjih mjeseci. Pokušaja osporavanja Bosne i Hercegovine bilo je i ranije, ali su njihovi protagonisti uspješno eliminirani (kod Srba je 5. marta 1999. smijenjen predsjednik Republike Nikola Poplašen,² a kod Hrvata član Predsjedništva BiH Ante Jelavić,³ 3. 3. 2001). Ali nikada, ni u “najboljim godinama od Daytonu” nije zamrla ideja o velikosrpskom osvajanju dijelova Bosne i Hercegovine, a kod hrvatske političke komponente prisajedinjenja teritorije na kojoj su nastanjeni većinom Hrvati.

Sada, najprije uvid u događaje koji su uslijedili danas nakon 25. 11. 1943. godine.

Ne treba ponavljati šta je 25. novembar iz 1943. godine. Generacije koje su rođene u miru nakon agresije Srbije, pa onda Hrvatske (HV), treba da znaju da je ZAVNOBiH najviši politički i zakonodavni organ federalne Bosne i Hercegovine koji je imao 173 vijećnika, da mu je predsjedavao Vojislav

² O smjeni Nikole Poplašena u: Admir Jerković, *Istočno od Daytonu, knjiga II, Alija izbliza 1999*, Dom štampe, Zenica 2005, 55-58.

³ Ante Jelavić je bosanskohercegovački i hrvatski političar, član Predsjedništva BiH od 1998. do 2001. predsjednik HDZ BiH 1998. do 2002. godine. Nakon treće sjednice Hrvatskog narodnog sabora održane 3. marta 2001. u Mostaru, Visoki predstavnik za Bosnu i Hercegovinu Wolfgang Petritsch smijenio ga je s funkcije člana Predsjedništva BiH i predsjednika HDZ BiH s obrazloženjem da je ugrozio ustavni poredak FBiH i BiH. Predvodio je sazivanje sjednice HNS-a i donošenje političkih odluka s ciljem osnivanja hrvatskog entiteta u BiH. Procijenjeno je da bi to ugrozilo ustavno uređenje BiH i FBiH, što je danas “legalna” politika HDZ-a. Odlukom Visokog predstavnika za BiH zabranjena mu je svaka politička i javna djelatnost, a ona je ostala na snazi do današnjeg dana. Ante Jelavić je uhapšen u svom domu u Mostaru 23. 1. 2004. godine, zbog postojanja tajnih novčanih fondova i tajnih računa HDZ BiH i HVO-a u Hercegovačkoj banci. Sud BiH u Sarajevu ga je 6. 10. 2005. prvostepenom presudom osudio krivim za zlorabu položaja i nesavjesno obnašanje službene dužnosti na 10 godina u odsutnosti, jer je u međuvremenu pobjegao u Hrvatsku. Ante Jelavić, *Wikipedia*, 15. 6. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Ante_Jelavi%C4%87.

Kecmanović, a da je prvi potpredsjednik bio Avdo Humo, drugi potpredsjednik Aleksandar Preka, bivši narodni poslanik HSS-a, treći potpredsjednik Đuro Pucar – Stari, član Oblasnog NOO-a i član AVNOJ-a. Za Sekretara je izabran Hasan Brkić,⁴ politički komesar XXVII divizije. Predsjednik, potpredsjednici i sekretar su činili uže rukovodstvo Prezidijuma,⁵ odnosno Predsjedništvo Prezidijuma i ujedno Predsjedništvo ZAVNOBiH-a. Delegati ZAVNOBiH su usvojili Rezoluciju i Proglas narodima BiH.⁶ Ovo općenarodno predstavništvo zastupalo je sve narode koji žive u BiH. Od tada je ostala zvučna fraza koja je postala moto progresivnog dijela koji zastupa građansku državu: da Bosna i Hercegovina nije ni srpska ni hrvatska ni muslimanska, već i srpska i muslimanska i hrvatska. I kako god premetali ovo “srpska, hrvatska i muslimanska”, pa govorili nekim drugim redom, sve se svodi na isto – u Narodnooslobodilačkoj borbi (NOB) je ustanovljena abeceda o ravnopravnosti svih njenih naroda i građana. Opijena narodnooslobodilačkim zanosom uz agitaciju komunista preko agitprop “mašine”, većina naroda je iskreno vjerovala u abecedu i azbuku Bosne i Hercegovine o tri “i” (“i, i, i”). Velika ideja ZAVNOBiH-a zapisana je u ratnoj noći između 25. na 26. 11. 1943, kada je nakon skoro pet vijekova (463 godine) obnovljena državnost Bosne i Hercegovine. Muslimanu, Srbinu i Hrvat, kao i svakom drugom građaninu Bosne i Hercegovine, dato je pravo da bez ustezanja ljubi zemlju u kojoj su rođeni i “propisano” je da niko u toj zemlji koja je obnovila svoju državnost nije veći Bosanac i Hercegovac niti da iko ima pravo trgovati njenom nezavisnošću i slobodom. Ovo je bilo jasno i generaciji koja je došla nakon partizanske ere u miru i kojoj je priča o “bratstvu i jedinstvu” pripovijedana i za lahku noć i za dobro jutro, svakoga dana. Jer, takva je Bosna i Hercegovina, lijepa i čudesna zemlja, koja voli da se mazi, ali je strahovito ljuta na svakog ko joj

⁴ Hasan Brkić je bio istaknuti bosanskohercegovački komunistički aktivista. Godine 1943. postao je sekretar ZAVNOBiH-a do oslobođenja. Za narodnog heroja proglašen je 27. novembra 1953. Poslije rata bio je član Vlade NRBiH, državni sekretar za poslove narodne privrede FNRJ, državni podsekretar za vanjske poslove i predsjednik Komiteta za vanjsku trgovinu FNRJ. Hasan Brkić, *Wikipedia*, 23. 4. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Hasan_Brki%C4%87.

⁵ Članovi Prezidijuma, po abecednom redu: Ismet Bektašević, Jure Begić, Bogomir Brajković, Ante Babić, Rodoljub Čolaković, Hamdija Čemerlić, Uglješa Danilović, Pero Đukanović, Simo Eraković, Sulejman Filipović, Rade Hamović, Dušan Ivezić, Abdulah Kunosić, Osman Karabegović, Ante Kamenjašević, Husnija Kurt, Vojo Ljujić, Jovo Mitrašević, Hadži-Mehmed Mujkić, Pašaga Mandžić, Muhamed Sudžuka, Novak Mastilović, Boško Siljegović, Vlado Šegrt, Niko Tolo.

⁶ Rezolucija prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a, u: *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine – ZAVNOBiH (1943–1945), knj. I, Dokumenti 1943–1944*, prir. Hamdija Čemerlić, Veselin Masleša, Sarajevo 1968, 69-78 i Proglas ZAVNOBiH-a narodima Bosne i Hercegovine, u: *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine – ZAVNOBiH (1943–1945), knj. I, Dokumenti 1943–1944*, prir. Hamdija Čemerlić, Veselin Masleša, Sarajevo 1968, 79-82.

ne da živi. Bosna i Hercegovina je htjela da živi, jer na to je imala pravo po historijskom godu u koji je uplela hiljadu svojih ljeta, a za što su se u novembru 1943. zalagali bosanskohercegovački pripadnici antifašističkog pokreta. Rukovodstvo BiH je imalo pred sobom tešku i odgovornu zadaću da ubijedi rukovodstvo Narodnooslobodilačkog pokreta Jugoslavije (NOP) da Bosna i Hercegovina treba da ima isti federalni status kao i sve druge zemlje koje su činile jugoslovensku federaciju i da ne dolazi u obzir ustavna konstrukcija prema kojoj bi Bosna i Hercegovina bila srpska ili hrvatska autonomna pokrajina, odnosno autonomna oblast vezana za ustanove jugoslovenske federacije. Razgovori oko budućeg državnopravnog statusa Bosne i Hercegovine vođeni su početkom novembra 1943. godine. Sačinjen je i nacrt dokumenta koji je podijeljen članovima bh. delegacije. Visoki funkcioneri CK KPJ Moša Pijade, Sreten Žujović i Milovan Đilas⁷ smatrali su da BiH ne može imati federalni status, već da treba biti autonomna pokrajina, a nikako federalna jedinica. Kazali su da ne postoji bosanskohercegovačka nacija i da je republika nacionalna kategorija. Pri tome su izrazili sumnju o muslimanima kao naciji. Oni su izrazili sumnju da bi se čak i u socijalizmu muslimani mogli razviti kao nacija. Zbog toga su smatrali da Bosna i Hercegovina ne može imati federalni status. Sa suprotnim stavom koji je izrazio Pokrajinski komitet KPJ za BiH saglasio se i jedan od najbližih Titovih saboraca Edvard Kardelj. Delegacija BiH u kojoj su bili predstavnici svih njenih naroda imala je jednoglasan stav: "Bosna i Hercegovina nije nacionalno homogena zemlja, ali ona vijekovima postoji kao ekonomsko-historijska cjelina, sa svojim složenim društvenopolitičkim problemima."⁸ Smatrali su da BiH treba samostalno da rješava svoje probleme kao ravnopravna federalna jedinica u jugoslovenskoj federaciji. Na taj način bi se preduprijedio svaki mogući srpsko-hrvatski konflikt i to bi bilo bolje nego pridodavanje bosanskohercegovačke teritorije Srbiji, Hrvatskoj ili dijelova Crnoj Gori. Bosanski predstavnici su odbijali ovakva srpsko-hrvatska nagađanja oko svog budućeg statusa. Oni nisu prihvatili ni stav da Bosna i Hercegovina bude direktno povezana sa saveznom državom sa nešto manjim

⁷ Prema sjećanjima Olge Humo (2001) koja je radila u Vrhovnom štabu i prekucavala materijale uoči II zasjedanja AVNOJ-a, Milovan Đilas je tražio da istočna Hercegovina pripadne Crnoj Gori. Drugi prijedlog za koji se zalagao Moša Pijade bio je da BiH treba da dobije status autonomne oblasti. Ali se postavilo pitanje kome bi u tom slučaju ova autonomna oblast pripala, Srbiji ili Hrvatskoj, jer su i jedni i drugi htjeli da ona pripadne upravo njima. Hrvati su imali argumentaciju da su za Srbiju već predviđene dvije autonomne oblasti. Smail Čekić, ZAVNOBiH i njegov historijski značaj, *Bošnjaci.net*, 30. 11. 2011. <https://bosnjaci.net/prilog.php?pid=44355>.

⁸ Rodoljub Čolaković, Pravi odgovor na pitanje: čija je Bosna i Hercegovina, u: *AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini (1942–1943), materijali sa naučnog skupa održanog u Sarajevu 22. i 23. novembra 1973. godine*, Rad, Beograd 1974.

pravima nego što imaju ostale federalne jedinice.⁹ Partijski funkcioneri iz BiH Hasan Brkić,¹⁰ Avdo Humo,¹¹ Osman Karabegović¹² i Rodoljub Čolaković¹³ svjedočili su kasnije da je pitanje statusa Bosne i Hercegovine postavljeno i razriješeno poslije Titovog susreta s članovima Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu (PK KPJ za BiH) u vezi sa iznijetom inicijativom za sazivanje “bosanske skupštine”. Nakon četveročasovnog debatanja Tito, koji se nije uopće dvoumio, presudio je da Bosna i Hercegovina mora biti ravnopravna federalna jedinica u jugoslovenskoj federaciji. Zaključeno je da bi koncept prisajedinjavanja Bosne i Hercegovine susjednim federalnim jedinicama bio poguban za muslimane, kojima jednostavno treba dati priliku da se slobodno nacionalno razvijaju.¹⁴ Epilog je bio da je savezna država izgrađena na federativnom principu uzimanjem dva kriterijuma, nacionalnog

⁹ Iako je Edvard Kardelj prihvatio stanovište PK KPJ za Bosnu i Hercegovinu, Pijade, Žujović i Đilas su nastavili i da zastupaju svoje stavove. Sukob “konceptija” razriješit će na kraju Tito. S. Čekić, ZAVNOBiH i njegov historijski značaj.

¹⁰ Hasan Brkić, *U matici života*, Oslobođenje, Sarajevo 1967.

¹¹ Avdo Humo je rođen u Mostaru. Član SKOJ-a postaje 1934, a KPJ 1935. godine. Godine 1940. izabran je u Pokrajinski komitet KPJ za BiH. U ratu kao član PK KPJ i GŠ NOP-a za BiH djeluje u Hercegovini na organizovanju oružane borbe. Po zadatku prelazi u Sarajevo i organizuje ilegalni rad gdje djeluje pod konspirativnim imenom “Kulturni”. Bio je jedan od organizatora održavanja, vijećnik i član ZAVNOBiH-a od Prvog zasjedanja, član Predsjedništva i potpredsjednik ZAVNOBiH-a i član Oblasne narodnooslobodilačke skupštine za Hercegovinu. Izabran je za vijećnika AVNOJ-a. Pokrenuo je 1943. godine list *Oslobođenje*. Bio je član jugoslovenske delegacije na mirovnoj konferenciji u Parizu 1946. godine. Avdo Humo, *Wikipedia*, 7. 11. 2022. https://hr.wikipedia.org/wiki/Avdo_Humo.

¹² Osman Karabegović (1911–1996) bio je jugoslovenski i bosanskohercegovački komunista. Od 1932. je bio član Komunističke partije Jugoslavije. Bio je vođa jugoslovenskih partizana u BiH. Poslije rata je bio na raznim dužnostima u socijalističkoj Jugoslaviji. Nakon što je kritizirao model radničkog samoupravljanja i nedostatak demokratije, 1972. je isključen je iz SKJ. On i Avdo Humo su smijenjeni zbog navodnog muslimanskog “ekskluzivizma” i “nacionalizma”. Bio je pristalica Slobodana Miloševića u 1990-im i suprotstavljao se Aliji Izetbegoviću. Umro je u Beogradu 1996. Osman Karabegović, *Wikipedia*, 23. 4. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Osman_Karabegovi%C4%87.

¹³ Rodoljub Čolaković (1900–1983) bio je revolucionar i književnik, učesnik Španskog građanskog rata i NOB, društveno-politički radnik SFRJ i SR BiH, junak socijalističkog rada i narodni heroj Jugoslavije. Kao student 1919. postaje član Socijaldemokratske stranke BiH. Kao član Crvene pravde učestvuje u atentatu na jugoslavenskog ministra unutrašnjih poslova Milorada Draškovića. Za to je osuđen na 12 godina zatvora. U zatvoru se upoznao sa više značajnih jugoslovenskih komunista. Prevodi *Kapital* i druge komunističke tekstove zajedno sa Mošom Pijadom. Nakon što je izašao iz zatvora, emigrirao je u Sovjetski Savez, a kasnije je učestvovao u španskom građanskom ratu na strani republikanaca. Jedan je od organizatora ustanka protiv Nijemaca. Bio je politički komesar partizana u BiH, a 1943. i jedan od osnivača i prvi urednik dnevnog lista *Oslobođenje*. Rodoljub Čolaković, *Wikipedia*, 22. 5. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Rodoljub_%C4%8Ccolakovi%C4%87.

¹⁴ Iako su u dokumentima ZAVNOBiH Muslimani tretirani ravnopravno sa Srbima i Hrvatima, njima u to vrijeme nije bio priznat nacionalni identitet. Nakon 1945. za vrijeme popisa stanovništva bosanskohercegovački muslimani su se morali izjašnjavati kao Srbi, Hrvati ili neopredijeljeni, što je bilo u suprotnosti sa proklamovanom orijentacijom KP o njihovom nacionalnom identitetu. Tek kasnije sedamdesetih godina prošlog vijeka konfesionalna odrednica “muslimani” prerasla je u nacionalnu odrednicu “Muslimani”.

i regionalnog, dakle sa pet naroda i šest zemalja: Slovenijom, Hrvatskom, Srbijom, Crnom Gorom, Makedonijom i Bosnom i Hercegovinom, koja je ušla po regionalnom kriterijumu.

Na prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a izabrano je 58 članova AVNOJ-a (Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije) i njihova 42 zamjenika. Oni su se već za tri dana, 29. i 30. 11. 1943. godine, u susjednom gradu Jajcu, zajedno sa delegatima iz drugih područja Jugoslavije, opredijelili za konačno uređenje Jugoslavije kao federacije ravnopravnih članica i naroda, čime je potvrđen i status Bosne i Hercegovine naveden u rezoluciji ZAVNOBiH-a.¹⁵

Svakako da je u vezi sa prvim zasjedanjem bilo II zasjedanje ZAVNOBiH-a u Sanskom Mostu koje je održano godinu dana docnije (1. jula). Na njemu je usvojena Deklaracija o pravima građana Bosne i Hercegovine. Ovo je bio veoma “napredan” dokument koji je nastao tri godine prije Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i ima istu vrijednost. Revolucionari koji su napisali Deklaraciju kasnije se nisu dosljedno držali njenog slova. Ipak, usvojeni dokumenti bili su itekako važni za dalju izgradnju državnosti Bosne i Hercegovine. ZAVNOBiH je pretvoren u najviše zakonodavno-izvršno predstavničko tijelo, postao je najviši organ državne vlasti i bio je jedini predstavnik narodnog suvereniteta. Posebno je značajno što je ZAVNOBiH na svom zasjedanju u Sanskom Mostu proglasio Bosnu i Hercegovinu federalnom jedinicom Demokratske Federativne Jugoslavije (DFJ).

Nakon II zasjedanja ZAVNOBiH-a intenzivirana je izgradnja bosanskohercegovačke državnosti, koja je svoju afirmaciju doživjela u oslobođenom Sarajevu. Na III zasjedanju u oslobođenom Sarajevu 26. aprila 1945. ZAVNOBiH je prerastao u Narodnu skupštinu federalne Bosne i Hercegovine, kao najviši zakonodavni i predstavnički organ naroda. Formirana je Vlada Bosne i Hercegovine, kao najviši izvršni organ vlasti. Kroz formiranje skupštine i vlade i ustanovljavanjem narodnih odbora kao teritorijalnih organa vlasti, federalna BiH dobila je svoju potpunu organizaciju unutar savezne države.

Agresija na Bosnu i Hercegovinu

Od tada do agresije 1992. godine Bosna i Hercegovina živi svoj život kao ravnopravna članica jugoslovenske federacije. Od 1. marta 1992. Bosna i

¹⁵ *Narodna vlada Narodne Republike Bosne i Hercegovine 1945–1948. Zapisnici*, Arhiv BiH, Sarajevo 1985.

Hercegovina postaje nezavisna i suverena država koja je primljena u UN 22. maja iste godine. Sve bošnjačke i probosanske stranke – SDA, SBiH, SDP, Bosanskohercegovačka patriotska stranka i druge – imale su pozitivan odnos prema historijskom datumu i obnovi državnosti Bosne i Hercegovine. Protivnici njene državnosti, koji su na BiH gledali kao na dio velike Srbije, odnosno dijelove Hrvatske, ustali su, međutim, svim sredstvima ne samo da relativiziraju ovu historijsku činjenicu nego i da umrtve svaku priču o Bosni i Hercegovini ne priznajući njen historijski kontinuitet star više vijekova.

Pedeset godina nakon historijskog zasjedanja u Mrkonjić-Gradu tzv. Skupština Republike srpske pozvala se na tzv. Ustav Rs-a, član 70. tačku 2, i proglasila nevažećom odluku koja je donesena na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a. Ovo se dogodilo na istom mjestu u Mrkonjić-Gradu 20. 7. 1993. godine. Nacionalistički predstavnici srpskog naroda “utvrdili” su da “između ustavnopravnih rezultata zapisanih na nevažećim odlukama ZAVNOBiH-a i Republike Srpske, kao Države zasnovane na originalnom pravu srpskog naroda na samoopredjeljenje, ne postoji nikakav oblik državnopravnog kontinuiteta”.

Nelegalni skup u Mrkonjić-Gradu, uz fizičko osporavanje tekovina narodnooslobodilačke borbe, postao je eklatantan primjer nasilja nad ustavnopravnim sistemom Bosne i Hercegovine. Borbu za srpsku Bosnu i Hercegovinu vodio je tada SDS,¹⁶ dok sada to čini SNSD,¹⁷ nekada Momčilo Krajišnik, a danas lider SNSD-a Milorad Dodik. Isti stavovi o Jugoslaviji kao državi koje su zastupali srpski delegati ratne 1993. i danas su aktuelni. O potrebi pravljjenja potpune distinkcije između stavova Srba i odluka ZAVNOBiH-a govorio je na tzv. “skupštini” srpskih radikala Mitar Miljanović. Kako je naveo, riječ

¹⁶ Srpska demokratska stranka (SDS) konzervativna je stranka Srba Bosne i Hercegovine koja je osnovana u junu 1990. godine, kada su osnivane ostale nacionalne stranke u BiH. SDS je bila vodeća srpska stranka tokom rata u BiH. Organizirala je uz pomoć JNA naoružavanje bosanskohercegovačkih Srba, a mnogi njeni funkcioneri okrivljeni su i osuđeni za ratne zločine nad Bošnjacima i Hrvatima i drugim nesrpskim narodima tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu. SDS vodi u principu politiku podjele BiH, kao i SNSD, samo se prilagođava datoj situaciji na širem globalnom području. Srpska demokratska stranka (Bosna i Hercegovina), *Wikipedia*, 11. 6. 2023. [https://hr.wikipedia.org/wiki/Srpska_demokratska_stranka_\(Bosna_i_Hercegovina\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Srpska_demokratska_stranka_(Bosna_i_Hercegovina)).

¹⁷ Savez nezavisnih socijaldemokrata (skraćeno: SNSD) parlamentarna je politička stranka tobožnje socijaldemokratske orijentacije. Na 23. zasjedanju međunarodne grupacije socijaldemokratskih stranaka – Socijalističke internacionale, u Atini, 30. 6. 2008. godine SNSD je primljen u punopravno članstvo, a dotada je bio konsultativni član. Isključen je 2012. godine zbog prisustva retorike nacionalizma i ekstremizma u redovima stranke i izostanka napretka u djelovanju i retorici. Od početka 2006. su u vlasti i drže vlast sve do danas, a opozicija ih je optužila za falsificiranje izbora 2022. godine. Vode politiku razdruživanja u BiH koju su preuzeli od ratne Srpske demokratske stranke (SDS). Savez nezavisnih socijaldemokrata, *Wikipedia*, 1. 7. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Savez_nezavisnih_socijaldemokrata.

je o “50-godišnjim srpskim zabludama” u vezi sa ZAVNOBiH-om. U transkriptima sa ove sjednice piše: “...Treba odmah istaći čvrstu povezanost zablude zvane ZAVNOBiH sa zabludom zvanom AVNOJ, zbog toga smatramo da i AVNOJ-ovsku zabludu zauvijek odbacimo nadajući se da će AVNOJ-sku zabludu zauvijek odbaciti i ostale srpske države, kao i to da će tu zabludu u svojoj duši odbaciti svi Srbi u rasijanju, i bilo gdje.”

Iz ovih Miljanovićevih riječi se vidi da se radi o ciljanom srpskom projektu, jer govori o srpskim zemljama, iz čega se izvlači zaključak o preslagivanju teritorija iz sastava Jugoslavije u novi srpski blok ili, ako to skroz ne uspiju, da srpska delegacija treba dati “puni legalitet i legitimitet našim najvećim rukovodiocima u ženevskim pregovorima da se bore i izbore za *konfederaciju* ili za nezavisnu RS”. Predsjedavajući na “zasjedanju” Momčilo Krajišnik¹⁸ je istakao da u “anatemisanom Mrkonjić-Gradu” srpski delegati ne mogu ukidati odluke AVNOJ-a već se može u vezi s tim pitanjem podnijeti inicijativa da se odluke AVNOJ-a proglase ništavnim, ali ne zajedno sa odlukom o poništavanju odluka ZAVNOBiH-a, jer, kako je rekao, prema transkriptu sjednice, “mi donosimo odluku o ZAVNOBiH-u, jer je narod u bivšoj BiH preko svojih nelegitimnih predstavnika donio ovakvu odluku”.

Što se tiče AVNOJ-a, Krajišnik je bio za to da se ponište i njegove odluke, ali je pravio distinkciju između saveznog zasjedanja i ZAVNOBiH-a, jer su “odluke AVNOJ-a donijeli predstavnici srpskog naroda sa cijele teritorije Jugoslavije i oni koji su donijeli to moraju da ponište, mi možemo prihvatiti da pokrenemo inicijativu da oni ponište”.

Ovdje su falsifikatori historije svjesno zanemarili činjenicu da ZAVNOBiH nije *donio*, nego je samo *obnovio* vjekovnu državnost Bosne i Hercegovine, koju je ona izgubila 1463. godine padom pod osmansku tuđinsku vlast. U dokumentima je precizirano da su granice Bosne i Hercegovine određene odlukama Berlinskog kongresa iz 1878. godine.

¹⁸ Momčilo Krajišnik (1945–2020) bio je bosanskohercegovački političar, Srbin, bivši član Predsjedništva BiH iz Republike Srpske. Jedan je od osnivača Srpske demokratske stranke koja je bila na ratnom fonu, odnosno na pozicijama razgradnje BiH. Nakon prvih višestranačkih općih izbora u SR BiH izabran je za predsjednika Narodne skupštine SR BiH 20. 12 1990, ali su ga kasnije smijenili 25. 1. 1992. muslimanski i hrvatski poslanici. Nakon toga Krajišnik je sa srpskim poslanicima napustio sjednicu. Poslije rata od 1996. do 1998. godine član je Predsjedništva BiH. Uhapšen je 3. 4. 2000. od strane SFOR-a i pritvoren u zatvoru Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju u Haagu. Optužen je za zločin protiv čovječnosti, etničko čišćenje i genocid u BiH, a 27. 9. 2006. proglašen krivim za istrebljenja, ubistva, progone na rasnoj i vjerskoj osnovi, deportacije i nečovječno postupanje kao i za zločine protiv čovječnosti, ali ne i za genocid. Osuđen je na 27-godišnju kaznu zatvora. Haški sud mu je 17. 3. 2009. smanjio kaznu na 20 godina. Pušten je 30. 8. 2013, poslije izdržavanja 2/3 kazne. Momčilo Krajišnik, *Wikipedia*, 5. 3. 2024. https://hr.wikipedia.org/wiki/Mom%C4%8Dilo_Kraji%C5%A1nik.

U godinama rata Bošnjaci su kao dio legalne vlasti lutali izvjesno vrijeme na samom početku, što se može opravdati ratom i borbom za goli opstanak. Nakon stidljivog obilježavanja Dana državnosti BiH tokom rata na teritoriji koju je držala Armija RBiH, Skupština BiH je donijela Ukaz o proglašenju 25. novembra Danom državnosti Republike BiH, br. 1781/95, koji je potpisao tadašnji predsjednik Predsjedništva Republike BiH Alija Izetbegović, na osnovu amandmana LXXIII, tačka 1. stav 7.¹⁹

Osamdeset godina nakon istorijskog zasjedanja ZAVNOBiH-a u Mrkonjić-Gradu, vlast manjeg bh. entiteta je 2023. zabranila održavanje javnog skupa u tom gradu, što jasno pokazuje kako tamošnje aktuelno rukovodstvo gleda na historijske poruke koje su izgovorene i usvojene u noći 25/26. 11. 1943. godine. Kako se sve ovo zapetljavalo u Bosni i Hercegovini od Daytonu do naših dana?

Zapleti nakon Daytonu

U Daytonu (Ohio) 21. novembra 1995. godine dogovoren je mir u Bosni i Hercegovini, koji je ovjeren 14. decembra iste godine Parizu.²⁰ Najveće dostignuće bio je mir i što je sačuvana bosanskohercegovačka supstanca. Od tada do danas Bosna je “mirna”, ali sa napetim, često dramatičnim situacijama, jer njeni protagonisti svaki na svoj način od tada do danas čitaju odredbe Ustava Bosne i Hercegovine. Dejtonski mir je zaključen, ali njegovi protagonisti su ostali pri svojim nepomirljivim stavovima koji govore dovoljno o njihovim namjerama. Bošnjačke i probosanske stranke u svojim programima se zalazu za građansko društvo, a za pravljenje takve države odluke ZAVNOBiH-a imaju kapitalni značaj. Protivnici ove ideje, posebno na srpskoj strani, niti žele niti hoće Bosnu i Hercegovinu i, “prirodno”, smeta im svaki koncept koji afirmira Bosnu i Hercegovinu. Na kraju, Međunarodni sud u Hagu je utvrdio odgovornost rukovodstva dvije susjedne zemlje, Hrvatske i Srbije, za Udruženi zločinački poduhvat u Bosni i Hercegovini.²¹ Separatistički ele-

¹⁹ Zakon o proglašenju 25. novembra Danom državnosti Republike Bosne i Hercegovine, *Službeni list Republike Bosne i Hercegovine*, broj 9/95, 30. 3. 1995.

²⁰ Adamir Jerković, *Sjećanja na Aliju Izetbegovića*, Almada, Sarajevo 2010.

²¹ Tužilaštvo je dokazalo, a sudska vijeća prihvatila, da je na čelu Udruženog zločinačkog poduhvata (UZP) bilo najviše državno rukovodstvo susjedne Republike Hrvatske, sa predsjednikom Franjom Tuđmanom, ministrom Gojkom Šuškom i zapovjednikom Jankom Bobetkom. Smrt je spasila svu trojicu od haškog suđenja. Komšić je ustanovio povezanost učesnika UZP-a iz Hrvatske i Herceg-Bosne u ostvarivanju zločinačkog plana (formiranje hrvatskog entiteta u BiH s ciljem pripojenja Hrvatskoj). Sud je dokazao zločinačko djelovanje Slobodana Praljka i Milivoja Petkovića, koji su bili eksponenti zločinačke politike osmišljene u Hrvatskoj prema BiH. Na zapovjedne funkcije u Herceg-Bosni posta-

menti su, prije sudskih presuda (posljednja u avgustu 2021) koje su odredile karakter rata, “natjerani” nakon Dejtonske konferencije na “zajednički” život. Suštinski, međutim, ostale su njihove tada “umirene” težnje za nacionalnim državama, odnosno za prisajedinjenje susjedima. Bošnjaci su vjerovali da će protok vremena i strani faktor učiniti svoje i da će polahko doći do prevladavanja ranijih suprotnosti. Srpska vladajuća stranka SNSD, ali i opozicioni prvaci, čekali su povoljan trenutak za ažuriranje svoje politike koja je zaustavljena u Daytonu. Odlaskom Paddyja Ashdowna sa čelne pozicije u OHR-u počela je “srpska ofanziva”. Srpsko rukovodstvo je pri tome stalno testiralo učinkovitost stranog faktora, do koje je mjere spreman ići u zaštiti cjelovitosti BiH projektirane u Daytonu. Kulminacija je uslijedila donošenjem Zakona o zabrani negiranja genocida u julu 2021. godine.²² Napadi su se pojačali i bili su sve snažniji iz dana u dan, da bi danas kulminirali do otvorenih zahtjeva, posebno kod srpske strane, za mirno razdruživanje sa Federacijom BiH. Nesumnjivo da je za ovakav razvoj događaja umnogome odgovorna međunarodna zajednica koja je potcjenjivala domete i mogućnosti srpske strane, odnosno Milorada Dodika. Na ovakav razvoj događaja u budućnosti stalno je ukazivao predsjednik BiH Alija Izetbegović, koji je u mnogo prilika govorio međunarodnim faktorima o opasnosti upravo od ovakvog njihovog tretiranja Milorada Dodika. Kao da je koprena prekrila oči stranaca koji su cijelo vrijeme tražili naše “povlačenje” pred Dodikom, koji je oduvijek iskazivao svoj protivbosanski stav. O ZAVNOBiH-u ili 1. martu ne treba ni trošiti riječi.

vio ih je hrvatski državni vrh i obojica su koordinirali političke i vojne aktivnosti Republike Hrvatske u BiH i u svemu bili nadređeni ostalim vojnim i civilnim funkcionerima Herceg-Bosne. Ivo Komšić, *Tuđmanov Haški profil, udruženi zločinački poduhvat na Bosnu*, Synopsis, Zagreb – Sarajevo 2021.

Slobodan Milošević bio je dio udruženog zločinačkog pothvata u BiH i Hrvatskoj. Ovo je suština presude Međunarodnog rezidualnog mehanizma za kaznene sudove u Haagu protiv bivših čelnika Službe državne bezbednosti (sigurnosti) Srbije Jovice Stanišića i Franka Simatovića. Pretresno vijeće zaključuje da je zajednički zločinački cilj dijelilo više političko, vojno i policijsko rukovodstvo u Srbiji, SAO Krajini, SAO Slavoniji, Baranji i Zapadnom Srijemu i Republici Srpskoj, s ključnim članovima koji su varirali ovisno o području i vremenu izvršenja zločina. Članovi udruženog zločinačkog pothvata bili su, osim Slobodana Miloševića, i: Radmilo Bogdanović, Radovan Stojičić Badža, Mihalj Kertes, Milan Martić, Milan Babić, Goran Hadžić, Radovan Karadžić, Ratko Mladić, Momčilo Krajišnik, Biljana Plavšić i Željko Ražnatović Arkan, stoji u presudi pod tačkom 380. Ovo je presudio Međunarodni rezidualni mehanizam za kaznene sudove u Haagu 6. 8. 2021. godine. Presuda Stanišiću i Simatoviću: Milošević je bio učesnik udruženog zločinačkog poduhvata u BiH i Hrvatskoj, *Faktor*, 8. 8. 2021. <https://faktor.ba/bosna-i-hercegovina/aktuelno/presuda-stanisicu-i-simatovicu-milosevic-je-bio-uce-snik-udruzenog-zlocinackog-poduhvata-u-bih-i-hrvatskoj/97630>.

²² Visoki predstavnik Valentin Inzko 23. 7. 2021. donio je Zakon o zabrani negiranja genocida u BiH. Zakonom će se kažnjavati oni koji javno odobre, poreknu, grubo umanje ili pokušaju opravdati zločin genocida, zločin protiv čovječnosti ili ratni zločin. Inzko donio zakon o zabrani negiranja genocida u BiH, *AlJazeera Balkans*, 23. 7. 2021. <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/7/23/inzko-donio-zakon-o-zabrani-negiranja-genocida-u-bih>.

Srpski predstavnici su odbacivali svaku mogućnost obilježavanja ovog datuma, barem u Rs-u. Zapravo bili su protiv same suštine ZAVNOBiH-a, drugim riječima, po njima ne postoji nikakav oblik državopravnog kontinuiteta. U Federaciji BiH se danas obilježava 25. novembar, dok se u manjem bosansko-hercegovačkom entitetu Rs ovaj praznik potpuno ignorira.

Kao savjetnik predsjednika Bosne i Hercegovine Alije Izetbegovića, često sam bio u proceduri koordinacije između kabinetâ članova Predsjedništva BiH i imao sam priliku da klasificiram čestitke koje su za 25. novembar dolazile Predsjedništvu BiH, između ostalog i Momčilu Krajišniku, a kasnije Živku Radišiću.²³ U knjizi *Alija izbliza II*²⁴ na str. 51 prezentiram čestitku predsjednika Ukrajine Leonida Kučme upućenu predsjedavajućem Predsjedništva BiH Živku Radišiću. Ovakve čestitke su stizale svakog 1. marta i 25. novembra i bilo ih je mnogo. Ali, srpsko rukovodstvo je namjerno zanemarivalo ovu činjenicu. Pravili su se gluhi, a bili su i nijemi na čestitke iz inostranstva kojima su ih svjetski državnici stalno podsjećali na Bosnu i Hercegovinu. Oni su krili od svoje javnosti da su ovakvi brzoglavci uopće dolazili za 25. novembar, ali ih je kabinet Alije Izetbegovića uvijek objavljivao, jer su oni stizali svim članovima Predsjedništva BiH. Posebno su citirani telegrami američkog predsjednika Clintona. Srpski kadrovi su bili nemoćni, smetao im je narativ o Danu državnosti, ali ga nisu mogli ukinuti. Od 1995. godine, kada je porasla svijest kod bošnjačkih političara o značaju ovog datuma, Dan državnosti se slavio naglašeno, pri čemu je srpska strana (Rs) bojkotirala sve što je bilo vezano za ovaj datum. Stranka demokratske akcije, koja je u poslijeratnom periodu držala vlast (u ime Bošnjaka), nije nikada dovodila u pitanje državnost Bosne i Hercegovine, kao nisu ni ostale probosanske partije. Srbi iz manjeg bh. entiteta niti su priznavali odluke Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a niti su dolazili (kao što izostaju i danas) na svečane prijeme i manifestacije Dana državnosti. Ovaj veliki datum iz naše prošlosti političari iz HDZ-a bojkotirali su također u vrijeme predsjedavanja Ante Jelavića i djelimično za mandata Dragana Čovića. Bošnjačka politika (sve stranke bh. provenijencije) naglašeno je i ustrajno obilježavala ovaj dan, nastojeći da ga afirmira kod svih građana Bosne i Hercegovine. Govori predsjednika Alije Izetbegovića, koji je nastupao ne kao vođa SDA, nego kao čelni čovjek države, odisali su ne samo svečanim duhom nego i porukama namijenjenim ne samo Bošnjacima nego i ostalim građanima BiH. Izetbegović je 1998. godine rekao: “Historija ne

²³ Adamir Jerković, *Istočno od Daytonu, knjiga I, Alija izbliza 1998*, Dom štampe, Zenica 2005.

²⁴ Adamir Jerković, *Istočno od Daytonu, knjiga II, Alija izbliza 1999*, Dom štampe, Zenica 2005.

počinje sa nama i mi se sa poštovanjem trebamo sjetiti hrabrih ljudi koji su se toga dana, prije 50 godina, okupili da bi potvrdili identitet i državnost BiH.”

Ali državnost BiH nije potencirala samo SDA. Istu orijentaciju je imala i Stranka za BiH, Socijaldemokratska partija i sve probosanskohercegovačke stranke. Stranka za BiH i danas djeluje u pravcu jačanja države i njenih institucija, međunarodnopravnog subjektiviteta i teritorijalnog integriteta Bosne i Hercegovine, zaštite interesa svih njenih građana, vladavine prava, reintegracije društva te jedinstvenog ekonomskog prostora. Sličnu viziju države BiH ima i Socijaldemokratska partija, koja “želi izgradnju Bosne i Hercegovine kao suverene, jedinstvene i demokratske države integrirane u EU i NATO kao optimalan način postizanja njenog ekonomsko-socijalnog napretka”.²⁵ I ostale probosanske stranke se zalažu za Bosnu i Hercegovinu kao suverenu državu, a njen ishod vide u Evropskoj uniji i Sjevernoatlantskoj alijansi.

Sljedeće godine (1999) domaćin prijema organiziranog povodom Dana državnosti bio je tadašnji predsjednik Vijeća ministara BiH Haris Silajdžić (Stranka za BiH). Ponovio je opredijeljenost BiH za jačanje države, njenog suvereniteta i teritorijalnog integriteta uz ponavljanje poruka ZAVNOBiH-a. Istog dana Alija Izetbegović je u poruci svim građanima BiH povezao prošlost i sadašnjost zatraživši “da se sa dužnim poštovanjem sjetimo hrabrih ljudi koji su na taj dan prije 56 godina potvrdili državnost BiH, kao i mnogih junaka koji su boreći se protiv agresije u minulom ratu, branili i odbranili Državu”.²⁶

U poslijeratnoj obnovi zemlje, u miru koji je nastupio od 21. 11. 1995, trebalo je prevazilaziti stare podjele u Bosni i Hercegovini. Zbog apsolutne političke dominacije stranaca činilo se da država kreće naprijed i pored toga što je član Predsjedništva BiH u prvom mandatu bio Momčilo Krajišnik.²⁷ On je bio nacionalista iz prethodne ratne etape, koji je u agresiji dijelio Bosnu i Hercegovinu i bio zagovornik njenog nestanka. Sa dolaskom u Predsjedništvo BiH Živko Radišića²⁸ proces mirnog reintegriranja Bosne i Hercegovine je tekao prilično dobro, mnogo uspješnije nego prije njegovog izbora i mnogo bolje nego danas. Ovo s obzirom na to da su prilike u Bosni i Hercegovini

²⁵ Programski dokumenti SBiH i SDP-a.

²⁶ A. Jerković, *Istočno od Daytonu, knjiga II, Alija izbliza 1999*.

²⁷ A. Jerković, *Istočno od Daytonu, knjiga I, Alija izbliza 1998*.

²⁸ Živko Radišić (1937–2021) bio je bosanskohercegovački i srpski političar, bivši gradonačelnik Banja Luke i nekadašnji član i predsjedavajući Predsjedništva Bosne i Hercegovine (1998–2002). Jedno vrijeme je bio na čelu Socijalističke partije Republike Srpske. Odlikovao se finim manirima rada i ponašanja. Živko Radišić, *Wikipedia*, 16. 8. 2023. https://bs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDivko_Radi%C5%A1i%C4%87.

nakon rata bile neuporedivo drugačije, ali i zbog potpune dominacije stranaca u političkom životu. Njihova riječ je bila presudna za sve učesnike u mirovnom procesu, jer su imali na raspolaganju Bonske ovlasti.²⁹

Ustoličavanjem Milorada Dodika³⁰ za premijera u entitetu Rs na tenkovima međunarodne zajednice³¹ izgledalo je da je krenuo proces uspostave normalne države. Ali, predsjednik Bosne i Hercegovine (koji je bio i predsjednik SDA BiH) Alija Izetbegović je od samog početka bio skeptičan prema Dodiku.³² Dodikove izjave i postupci su vremenom dobijali na intenzitetu. Ovu strategiju srpskog premijera nisu prepoznavali njegovi zapadni pokrovitelji. Oni su stalno insistirali kod predsjednika Izetbegovića da Dodika prihvatiti kao relevantnog sagovornika. U početku je Dodik bio njihovo “mezimče”, kooperativan igrač. U početku je on, istina, pokazivao “spremnost” da radi na izlasku Bosne i Hercegovine iz začaranog nacionalističkog vrtloga, nazivajući kreatora Rs pogrđnim imenima. Prisjećam se njegove izjave o Srebrenici “da je to apsolutno bio genocid” (2008). Ova izjava se dijametralno razlikuje od Dodikovih sadašnjih ocjena, u kojima on kategorički kaže: “tamo (u Srebrenici, prim. autora) se nije desio genocid, to znamo svi ovdje u Republici Srpskoj”. Sličnih nedosljednih izjava mogli bismo još citirati. Dodikovo početno prihvatanje bio je njegov politički intermezzo, “hvatanje zraka” za buduće događaje u Bosni i Hercegovini. I pored pokušaja, Izetbegović nažalost nije uspio razuvjeriti zapadne diplomate u iskrenost Milorada Dodika. Srpska

²⁹ Vijeće za implementaciju mira u Bosni i Hercegovini (PIC) je na sastanku u Bonnu u decembru 1997. godine, visokom predstavniku dalo mogućnost korištenja bonskih ovlaštenja. PIC je tada, razrađujući Aneks 10 Dejtonskog mirovnog sporazuma, omogućio visokom predstavniku da smijeni sa dužnosti javne zvaničnike koji krše zakonski preuzete obaveze i Dejtonski mirovni sporazum, sa mogućnošću da nametne ključne zakone ukoliko ih ne usvoje zakonodavna tijela BiH. U periodu od 1997. do 2012. godine visoki predstavnik je nametnuo oko 900 različitih odluka.

³⁰ Milorad Dodik je bosanskohercegovački i srpski političar. Nalazi se trenutno na poziciji predsjednika Republike Srpske, a nekada je obavljao dužnost premijera Republike Srpske i člana Predsjedništva Bosne i Hercegovine iz reda srpskog naroda. Predsjednik je Saveza nezavisnih socijaldemokrata. Protiv njega je 2023. godine pokrenuta optužnica i suđenje radi nepoštivanja odluka Visokog predstavnika u BiH i rušenja ustavnog poretka BiH. Svoju političku karijeru započeo je u Savezu reformskih snaga Ante Markovića. Kao SRSJ izabran je u bh. skupštinu na prvim višestranačkim izborima u BiH novembra 1990. godine. Nakon što je priznao genocid u Srebrenici, kasnije ga je demantirao. Tipični je poslušnik srpskog režima u Beogradu. Milorad Dodik, *Wikipedia*, 2. 4. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Milorad_Dodik.

³¹ SDS je izgubio većinu u Narodnoj skupštini nakon prijevremenih parlamentarnih izbora. Dodikov SNSD dobio je svega dva zastupnika. Ipak, predsjednik Republike Biljana Plavšić imenovala je Dodika mandatarom, a on je u januaru 1998. uspio oformiti vladu uz podršku zapadnih država, visokog predstavnika i bošnjačkih zastupnika. Sead Omeragić, Kako je ruski čovjek Dodik dojahao na tenkovima NATO-a, *Bosna Global.net*, 3. 11. 2023. <https://bosnaglobal.net/drustvo/kako-je-ruski-covjek-dodik-dojahao-na-tenkovima-nato-a/>.

³² A. Jerković, *Istočno od Daytonu, knjiga II, Alija izbliza 1999*.

nacionalistička progresija započela je posebno od 2006. godine, a od 2007. Dodik počinje, najprije bojažljivo, a onda sve očiglednije, manifestirati svoj protivbosanski stav, uz “daleke” naznake srpskog separatizma. Bošnjačko rukovodstvo predstavljeno preko SDA, a nakon 2000. preko Demokratske alijanse za promjene,³³ imalo je bosanskohercegovački državotvorni “uklon” bez obzira na to što su stranci “uklonili” nacionalne stranke s političke scene. Ovo se i dogodilo jer je došlo do takvog formiranja vlasti.³⁴

Rastakanje Bosne i Hercegovine je nastavljeno u godinama mira. Tražili su se najbolji putevi, jer je u početku postojala međunarodna zapreka. Srpsko rukovodstvo predvođeno Miloradom Dodikom polagano se počelo “otimati” već od 2006. poslije odlaska Ashdowna, u početku kroz učinak ispitivanja kazane riječi i sondiranje terena za događaje koji će uslijediti kasnije. Malo ko se od Bošnjaka unutar državnih institucija opirao ovoj Dodikovoj “ofanzivi”, koja je krenula oprezno, a onda se razvijala intenzivno. Pažnja svijeta skrenuta je sa Bosne i Hercegovine nakon odlaska visokog predstavnika

³³ Demokratska alijansa za promjene je koalicija 10 političkih stranaka (SDP BiH, Stranka za BiH, Nova hrvatska inicijativa, Bosanskohercegovačka patriotska stranka, Republikanska stranka, Građanska demokratska stranka, Hrvatska seljačka stranka – danas Hrvatska stranka koja djeluje u Središnjoj Bosni i nema veze s današnjim HSS-om koji je osnovan 2010. godine – Stranka penzionera Federacije BiH, Liberalna demokratska stranka i Demokratska stranka penzionera), koja je osnovana 13. 1. 2001, želeći dinamizirati provođenje reformi koje je podržavala međunarodna zajednica. Od spomenutih stranaka 12. 3. 2001. oformljena je Vlada Federacije BiH. Resori su raspoređeni većinom između SDP, SBiH i NHI. HDZ je smatrala da je Alijansa zapravo koalicija bošnjačkih stranaka jer je od svih hrvatskih stranaka uključivala samo NHI i HSS, a one nisu imale ni 5% potpore hrvatskih birača. Alijansa je isključila iz vlasti stranke s nacionalnim predznakom, SDA, HDZ i Srpsku demokratsku stranku. Demokratska alijansa za promjene, *Wikipedia*, 24. 11. 2023. https://hr.wikipedia.org/wiki/Demokratska_alijansa_za_promjene.

³⁴ HDZ je međutim smatrao da je cilj projekta bio da se napravi vlada s unitarno-građanskim strankama koje bi provodile američke interese u Bosni i Hercegovini, dok je u isto vrijeme došlo i do slabljenja utjecaja Evropske unije.

U ovom periodu dolazi do terorističkih napada na New York i Washington, 11. septembra 2001. godine. Washington je jasno poručio šta čeka zemlje koje se ne uključe u borbu protiv međunarodnog terorizma. Američki predsjednik George W. Bush nije ostavio mogućnost uzdržavanja: “Svaka zemlja, u svakom dijelu svijeta sada mora odlučiti o tome da li je s nama ili s teroristima”, upozorivši da će Sjedinjene Američke Države smatrati neprijateljskom svaku državu koja bude podržavala terorizam. Alijansa za promjene u Bosni i Hercegovini ozbiljno je shvatila upozorenje iz Amerike i formirala je državni Antiteroristički tim. Njegovi prioriteti su bili, zbog njihove ideologije zbog znanja u rukovanju oružjem i eksplozivom i povezanosti s pokretom međunarodnog džihadu, preostali mudžahedini u Bosni. Iako su miroljubivo živjeli, gotovo su po automatizmu budili sumnju i smatrani su vrlo opasnim. BiH u kojoj su Bošnjaci predstavljali većinu u vlasti zauzela je proamerički stav, što je naišlo na odobravanje administracije u Washingtonu. Predsjednik SAD George W. Bush je jasno rekao: “Naši vojnici, zajedno s bosanskom vladom, uhvatili su teroriste koji su željeli izvesti bombaški napad na našu ambasadu. Mnoge države aktivno pomažu, ali neke vlade, suočene sa strahom, ostaju uzdržane. No, imajte na umu, ako one ne budu djelovale, Amerika hoće.” Iako su nerado prihvatile ovakav način rada, koji je bio “satelitski” u odnosu na Ameriku, bh. koalicija lijevog centra birala je manje zlo u interesu očuvanja države BiH.

Paddyja Ashdowna.³⁵ I stranci su, također, neodlučno reagirali na sve učestalije Dodikove prijetnje. I međunarodna zajednica i nesrpski kadrovi (bošnjački) u vlasti Bosne i Hercegovine često su pogrešno “tumačili” Dodikov “bunt”, kao zadovoljavanje prije svega unutrašnjih razloga, što nije bilo tačno, o čemu sam upozoravao na mnogo mjesta u svojim knjigama *Alija izbliza*.

Od tada do danas Milorad Dodik pokušava suzbiti ovlasti centralnih organa Bosne i Hercegovine. Pri tom je paralelno radio sa čelnikom Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) Draganom Čovićem,³⁶ koji se uoči raspada SFRJ izjašnjavao kao predvodnik napredne ideje formulirane kroz Ujedinjenu jugoslavensku demokratsku inicijativu (UJDI). U međuvremenu se “promijenio” i od naprednog Jugoslavena pretvorio se u separatističkog Hrvata. U Bosni i Hercegovini te dvije različite strategije, koje su u ratu bile suprotstavljene, imaju istu rezultantu – dokidanje BiH ili, ako to ne mogu sada, onda postepeno oduzimanje državnih funkcija centralnoj vladi, da bi kasnije završili započetu destrukciju. Separatisti smatraju da će se u finalu država sama urušiti kao nemoguća i neodrživa, jer će joj stalno praviti prepreke i destrukciju. Dodikov secesionizam je naročito vidljiv od 2011. godine, nakon “Memoranduma dva” Srpske akademije nauka i umetnosti (SANU). Ovaj dokument je postao orijentir za sve srpske zvaničnike u Rs-u. Podsjećam da je ovaj nezvanični dokument, koji je priređen samo za internu upotrebu u Vladi Srbije, s naznakom za “čitanje bez daljeg rasturanja”, postao državotvorna strategija za nastavak projekta “Velike Srbije” i njegovu finalizaciju u miru. Glavne teze memoranduma su neprestano negiranje Bosne i Hercegovine kao države, njene perspektivnosti i održivosti. Ovo je obilato koristio Milorad

³⁵ Paddy Ashdown je bio je britanski političar i vođa liberalnih demokrata od 1988. do 1999. godine. Pripadao je britanskom plemstvu kao baron Ashdown od Norton-sub-Hamдона. Bio je član Tajnog savjeta Njenog Veličanstva i vitez Britanskog carstva. U Bosni i Hercegovini je bio visoki predstavnik (2002–2006) za čijeg mandata je BiH ubrzano grabila naprijed. Izjavio je: “Mislim da Bosna nije spremna za pomirenje, ali je spremna za istinu.” Preminuo je krajem 2018. godine. Paddy Ashdown, *Wikipedia*, 15. 4. 2023. https://bs.wikipedia.org/wiki/Paddy_Ashdown.

³⁶ Adamir Jerković, *Magle nad Bosnom*, Almada, Sarajevo 2022.

Dragan Čović je bosanskohercegovački i hrvatski političar. Predsjednik je HDZ BiH i bivši hrvatski član Predsjedništva BiH. Od 2002. do 2005. također je bio član Predsjedništva BiH. Od 1998. do 2001. bio je zamjenik premijera i ministar finansija u Vladi Federacije BiH. Na Općim izborima 2002. izabran je za člana Predsjedništva BiH. Optužen je 2005. za zloupotrebu položaja. Visoki predstavnik Paddy Ashdown smijenio ga je iste godine jer je njegova optužnica stvarala loš utjecaj na predstavljanje Bosne i Hercegovine. U novembru 2006. nepravosnažno je osuđen na pet godina zatvora jer je kompaniju Lijanović oslobodio plaćanja poreza na uvoz mesa. U junu 2008. Apelaciono vijeće Suda BiH odbacilo je optužbu zbog nenadležnosti Suda BiH. Čović je ponovo završio pred sudom 2009. zbog optužbe da je donosio odluke o utrošku sredstava za kupovinu stanova određenim osobama. EkspONENT je službene hrvatske politike u Zagrebu. Dragan Čović, *Wikipedia*, 2. 7. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Dragan_%C4%8Covi%C4%87.

Dodik³⁷ kao predsjedavajući Predsjedništva BiH, a za njim i svi ostali. I tako sve do danas. Uputstvo iz Memoranduma 2³⁸ glasi:

“Vrlo je značajno da političari u RS-u jasno stave do znanja javnosti i međunarodnoj zajednici da Bosnu i Hercegovinu ne smatraju kao jedinstvenu državu, već kao zajednicu dve teritorije koje trenutno čine celinu. A tu celinu treba što češće nazivati neprirodnom, nametnutom, nemogućom.” Prema Memorandumu 2, koji je autor imao u rukama, piše još:

“Koristiti sve mehanizme da se oba doma parlamenta Bosne i Hercegovine maksimalno onemoguće u radu, obezvrede i obesmisle na sve moguće načine. Sprečavati donošenje zakona koji se ne smatraju bitnim i ne predstavljaju nikakvu pretnju RS-u. Ovo je jedno od značajnijih sredstava za dokazivanje teze o nemogućnosti funkcionisanja zajedničkih institucija.”

Građani Bosne i Hercegovine nisu ni svjesni razmjera opasne destrukcije, jer ne poznaju dovoljno temu, iako osjećaju slabosti sistema. Evo jednog uputstva iz Memoranduma dva za političare u RS-u, ali i za obične građane:

“Političari i državni funkcioneri Srbije će ubuduće zaobilaziti političare i institucije BiH što je god više moguće. Političari i državni funkcioneri Srbije trebaju što češće imati sastanke sa političarima iz RS-a po protokolu definisanom za međudržavne susrete. (...) Ili, na primer, Visoki funkcioneri RS-a i ostali građani bi tokom boravka u inostranstvu trebali izbegavati ambasade, konzulate i predstavništva BiH. Ukoliko im zatreba konzularna pomoć, onda bi se trebali obratiti DKP-ima Srbije bez obzira što formalno ne poseduju državljanstvo Srbije.” Ovako se danas ponašaju kadrovi iz entiteta Republika srpska. Stavovi iz Memoranduma 2 nažalost nisu dovoljno ozbiljno shvaćeni u bosanskohercegovačkoj javnosti.

Nova geopolitika

Bosni i Hercegovini se danas, kroz priče nacionalističkog vođstva Srbije i Hrvatske, pokušava oduzeti njen suverenitet i teritorijalni integritet “zaobilaznim” putem, pričama o odstupanju od Dejtona (iako to u stvari rade srpski kadrovi), pričama o tri konstitutivna naroda, uz obavezno zapostavljanje priče o građanima BiH i slične sintagme, dok se ispod žita radi na njenom razbijanju. Radi se to uz pomoć međunarodnih podržavalaca, kao što su srbijanski

³⁷ A. Jerković, *Magle nad Bosnom*.

³⁸ Memorandum 2, SANU, Beograd, 2011.

predsjednik Vučić koji osmišljava sve poteze u BiH, Putin³⁹ koji geopolitički profilira RS (i Srbiju) u kontekstu ruske politike, ili Victor Orban⁴⁰ sa reminiscencijama o “KuK”. Orban je “druga strana” EU (Mađarska je članica EU). Orban je dao podršku srpskim secesionistima u Bosni i Hercegovini (Aleksandru Vučiću na prostoru Zapadnog Balkana), a dva miliona bosanskih muslimana predstavio je kao sigurnosnu prijetnju Evropi.

Na Bosnu i Hercegovinu se otvoreno atakuje svim sredstvima od uspostave njenog dejtonskog profila. Posljednji put to su učinili sredinom novembra 2023. zastupnici i delegati iz Rs-a u Parlamentu BiH. Uputili su američkom Kongresu pismo puno lažnih kvalifikacija o situaciji u BiH pužući po temi islamski radikalizam na koju je osjetljiv Washington. Oni se obraćaju zemlji čijeg su ambasadora Michaela J. Murphyja nazvali kretenom, idiotom koji svašta baljezga i slične uvrede. Činjenica je da se sukcesivno, po nekom nepisanom pravilu, u zavisnosti od globalnih dešavanja i političke situacije, Bosni i Hercegovini lijepi etiketa islamskog ekstremizma ili radikalizma sa jasnom namjerom proisteklom iz hibridnog rata. Ovakva etiketiranja, naravno, imaju za cilj da dodatno zamute odnose, a Bosnu i Hercegovinu predstave kao nemoguću i nametnutu državu.

Oni koriste novu geopolitičku situaciju stvorenu ratom na Bliskom Istoku. Podilaze Zapadnoj Evropi i Americi svojim antipalestinskim stavom, znajući da će Bošnjaci, kao žrtve rata, imati suprotan ukлон. Cilj je predstaviti Bošnjake podržavaocima islamskog radikalizma i povezati ih sa terorističkim grupama, Al-Qaidom, ISIL-om⁴¹ i drugim. Naravno, ne spominju svoj direktan učinak na destabilizaciju prilika kroz stalno ugrožavanje teritorijalnog integriteta i suvereniteta Bosne i Hercegovine, rušenje državnih institucija, pokušaj ukidanja Oružanih snaga, SIPA-e, OSA-e, Uprave za indirektno

³⁹ Vladimir Vladimirovič Putin ruski je političar i bivši obavještajac i sadašnji predsjednik Rusije. Od 1999. do danas neprekidno je obnašao dužnost predsjednika ili premijera Rusije. Uveo je autokratski režim u Rusiju. Smatra se odgovornim za mnoge likvidacije i progone političkih protivnika. Međunarodni sud optužio ga je za ratne zločine počinjene u vojnoj invaziji na Ukrajinu. Vladimir Putin, *Wikipedia*, 7. 5. 2024. https://hr.wikipedia.org/wiki/Vladimir_Putin.

⁴⁰ Viktor Orbán je mađarski političar, predsjednik vlade od 2010. godine. Njegov prvi mandat je potrajao od 1998. do 2002. godine. Vodi stranku Fidesz (Savez mladih demokrata). Na strani je Srba u bosanskohercegovačkoj krizačkoj. Podržava Milorada Dodika, a prijatelj je sa srbijanskim predsjednikom Aleksandrom Vučićem. Viktor Orbán, *Wikipedia*, 6. 2. 2024. https://hr.wikipedia.org/wiki/Viktor_Orb%C3%A1n.

⁴¹ Islamska Država je bila “državna” tvorevina na području Iraka i Sirije, koja je od 2014. proglasila kalifat. Vojno-političko rukovodstvo je u svojoj opciji imalo teritoriju cijelog Iraka i Levanta, što uključuje i Liban, Izrael i Palestinu. ISIL je osnovan na početku Iračkog rata 2003. godine i na početku je bio u vezi sa Al-Kaidom, s kojom je prekinuo odnose 2014. godine. ISIL je poražen i razbijen 2017. a krajem marta 2019. godine njegovi pripadnici su se masovno predali. Islamska država, *Wikipedia*, 5. 6. 2024. https://hr.wikipedia.org/wiki/Islamska_dr%C5%BEava.

oporezivanje, kao i nepoštivanje odluka Ustavnog suda BiH. Ovo je prema domaćem i međunarodnom pravu napad na ustavnopravni poredak suverene i međunarodno priznate Bosne i Hercegovine.

Na drugoj strani, HDZ ima slične političke težnje i danas otvoreno govori o ponovnom ustanovljavanju Herceg-Bosne, odnosno trećeg entiteta. O ponovnom uskrsnuću ukinutih tvorevina razgovara se ne više šaptom, nego sasvim otvoreno. Političko rukovodstvo HDZ-a nameće ovu temu bez bojazni od ponavljanja slučaja iz 2001. godine, kada su njihove kolovođe uhapšene i suđene. Nakon proglašenja tzv. “hrvatske samouprave”, koje je izvršeno direktnim angažiranjem najveće hrvatske stranke, smijenjen je u martu 2001. godine direktnom akcijom međunarodne zajednice član Predsjedništva BiH Ante Jelavić. Hrvatski zagovornici “trećeg entiteta” bili su tih godina javno ušutkani, ali kasnije, sa opadanjem moći OHR-a, ponovo su počeli da traže svoja “ugrožena prava”. U svemu tome, stalno su imali udruženu, naglašenu i nedvojbeno podršku zvaničnog Zagreba i srpskog nacionaliste Milorada Dodika,⁴² koji konstantno destabilizira Bosnu i Hercegovinu uz direktnu podršku Beograda. U ovaj hibridni rat protiv BiH uključila se podavno Rusija, koja djeluje na cijelom prostoru Balkana. Nakon što je hrvatski predsjednik Republike Zoran Milanović nediplomatski ponudio Bošnjacima 2021. godine najprije sapun da bi Bosna i Hercegovina postala građanska država, pa tek onda “parfem”, i nakon toga se zalagao da se hrvatski vojnici pošalju u BiH, bjelodano je isplivala duboka ksenofobična mržnja nacionalističkih hrvatskih političara.⁴³ Ipak, krajnje uvredljive Milanovićeve riječi nisu mogle obrisati kvalifikaciju haškog tribunala o udruženom zločinačkom poduhvatu vrha hrvatske države na čelu sa tadašnjim predsjednikom Franjom Tuđmanom.⁴⁴

U pokušaju razgradnje Bosne i Hercegovine, ipak, podjednaku odgovornost imaju i Dodik i Čović. Ovaj posljednji to radi mnogo sofisticiranije. Kako ništa ne može ostati tajna, dogodilo se da se lider HDZ-a u finišu 2021.

⁴² A. Jerković, *Magle nad Bosnom*.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ Franjo Tuđman (1922–1999) bio je hrvatski državnik, historičar i prvi predsjednik Hrvatske. Njegova politika prema susjednoj Bosni i Hercegovini dokumentirana je u 36 stenograma, koji su postali dokazni materijal Haškog tribunala. Tuđmanove arhive su nedvojbeno otkrile svu pogubnost njegove politike prema Bosni i Hercegovini. Njegovu agresivnu politiku prema BiH potvrdili su svjedoci Ante Marković, Stipe Mesić, Paddy Ashdown i drugi. Ostaće zabilježena politička ubistva njegovih protivnika poput Blaža Kraljevića i Ante Paradžika.

Povodom Tuđmanove smrti kabinet Alije Izetbegovića ostao je uzdržan, o čemu pišem u knjizi *II Alija izbliza*, str. 245. Kao svjedok vremena i tadašnji savjetnik Predsjednika napisao sam da je upućen hladan telegram akademiku Vlatku Pavletiću, koji sadrži samo jednu rečenicu. Brzjav je upućen dva dana nakon Tuđmanove smrti. Ovaj čin svjedoči o lošim odnosima između dvije države. Pokopu je prisustvovao predsjedavajući Predsjedništva BiH Ante Jelavić (HDZ Bosne i Hercegovine).

potpuno razotkrije na nekom skupu. Ne zna se tačno gdje je rekao svom istomišljeniku jer nije znao da se snima taj govor:

“Upravo ako imamo svoj treći entitet, imamo genijalan način da zaštitimo svakog Hrvata koji živi izvan tog entiteta. To se podrazumijeva. Znači, da završim. Mi želimo ove privremene odluke rješenja oko ustava upravo iskoristiti kao oružje da u konačnici dobijemo svoj entitet, svoju federalnu jedinicu ili kako će se već zvati, to je manje bitno. Bitno je da ona ima izvršnu, zakonodavnu i pravosudnu vlast, to je osnova svega. A kako će se zvati u BiH, to ništa ne znači.”⁴⁵

Ove riječi Dragana Čovića potpuno su priznanje da želi raditi i da se aktivno uključio u tihi raspad Bosne i Hercegovine. Zna se da hrvatska “matica” HDZ-a u Zagrebu potpuno podržava HDZ BiH. Zajedno ističu da su protiv preglasavanja Hrvata od strane bošnjačkih glasača i traže da se ne zanemaruje volja Hrvata prilikom izbora izvršne vlasti u Federaciji i na državnom nivou. Hrvatskoj demokratskoj zajednici bilo je važno suzbiti probosanski blok pa se ministar vanjskih poslova Grlić-Radmanović usprotivio pozivu njemačke ministrice vanjskih poslova Annaleni Baerbock (početkom decembra 2021) da EU uvede sankcije Miloradu Dodiku. Bila je to direktna opstrukcija HDZ-a napora međunarodne zajednice za kažnjavanje srpskog nacionaliste.

Ovo je iskoristio Dragan Čović i ostvario dobre političke rezultate. Uz puno angažiranje visokog predstavnika nametnut je Izborni zakon 2. oktobra 2022. na štetu Bošnjaka, koji pogoduje HDZ-u. Na jedan dan je 27. 4. 2023. suspendirao Ustav Federacije BiH, što predstavlja jedinstven primjer bahatosti i embarga na demokratiju. Christian Schmidt je ovo učinio po direktnom uputstvu službenog Zagreba, čime su se hrvatski zvaničnici javno pohvalili. Ovdje se radi o dalekosežnoj avanturi nametanja nedemokratskih rješenja od strane visokog predstavnika, čija je zadaća da štiti integritet Bosne i Hercegovine. Na ovaj način on je učvrstio etničku podjelu države i “etnički teror” manjine nad većinom u BiH. Nakon toga Bosna i Hercegovina je dovedena u veoma delikatnu situaciju. Sada predstoji izbor nedostajućeg sudije Ustavnog suda BiH iz reda Hrvata, a HDZ želi na tu funkciju instalirati podobnog čovjeka koji je blizak vrhu ove nacionalističke stranke. Pri tome HDZ stalno protura istu priču o ugroženosti Hrvata, najmalobrojnijeg konstitutivnog naroda, i snažno lobira po svijetu. Oni su daleko ozbiljniji i mnogo opasniji od SDA-ove propagande. HDZ nije zadovoljan krajnjim ishodom izborne reforme. Cilj je da HDZ isključivo odlučuju o izboru hrvatskog člana

⁴⁵ A. Jerković, *Magle nad Bosnom*.

Predsjedništva BiH, samo što ovakvi zahtjevi nemaju pravne osnove. Radi se o rasističko-šovinističkoj i ksenofobičnoj politici HDZ-a, koji već godinama sistematski pokušava ubijediti evropsku javnost da su Hrvati u BiH potpuno diskriminirani. A zapravo, ovdje je riječ o nacionalističkoj agitaciji za izbornu preuređenje BiH. HDZ je uz pomoć hrvatske države izvršio presudan politički uticaj na američku administraciju. U tom kontekstu treba gledati i na posljednje proameričko glasanje Hrvatske na zasjedanju Generalne skupštine UN 28. 10. 2023.⁴⁶ protiv rezolucije kojom se pozivalo na trenutno humanitarno primirje i zaustavljanje neprijateljstva u Gazi između Izraela i Hamasa. Iste stavove ima i vođa HDZ BiH Dragan Čović, koji je u međuvremenu “izbacio ustaše” sa ulica Mostara 9. maja 2023. i unaprijedio odnose sa Izraelom. On pokušava da se ubaci u “američko sedlo” u kojem udobno sjedi Zagreb, pri čemu je obezbijedio podršku Izraela otvoreno podržavajući agresiju na Gazu. Ova politika koja je duboko antibošnjačka podudara se sa političkim ciljevima Dodika i Vučića, koji su također podržali izraelsku odmazdu u pojasu Gaze. Stranci su žmirili, dok je u isto vrijeme vođa HDZ-a sjedio na dvije stolice. Čović, naime, održava dobre veze sa Rusijom. Bosanski Srbin Milorad Dodik i Hrvat Dragan Čović su sijamski blizanci, svakako pragmatiski saveznici, s tim što srpski “razarač” radi robusnije i otvorenije na rastakanju Bosne i Hercegovine. Srbijanski predsjednik Vučić nastavlja aktivno eutanazirati Bosnu i Hercegovinu uz pomoć Milorada Dodika, koji je dugi niz godina vjerni sljedbenik zvanične srbijanske politike. Njegov nalogodavac Aleksandar Vučić radio je predano preko litija u Crnoj Gori 2019–2020, zajedno sa SPC i naravno srpskim pristalicama, da arbitrira u korist Beograda. U tome je i uspio jer je instalirana, ne bez njihove pomoći, prosrpska vlada. Srbijanska vlast svakodnevno radi na nestanku Republike Kosova. Jedan od najozbiljnijih koraka u tom pravcu predstavljao je teroristički napad paravojnih snaga na kosovsku policiju u trećoj dekadi septembra 2023. iza kojih je stajala Srbija. Ovo je dodatno pogoršalo odnose Beograda sa Evropskom unijom i SAD.

Borba za Ustavni sud BiH

Ustavni sud Bosne i Hercegovine, koji je formiran temeljem člana VI Ustava Bosne i Hercegovine, predmet je interesovanja svih političkih snaga u državi. Afirmirao se dosad kao nezavisni čuvar ustava i institucionalni garant za

⁴⁶ Adamir Jerković, Netanyahu izvesti pred međunarodni sud za ratne zločine, *Bošnjaci.net*, 31. 10. 2023. <https://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=79933>.

zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Takav treba i ostati ukoliko Bosna i Hercegovina namjerava voditi odgovornu sudsku politiku važnu za državu. Ovo samo pod uslovom da sud ne bude politiziran. Glavni problem ipak ostaje u Ustavnom sudu, jer ko ovlada njime, a u toku je velika borba za prevlast u njemu, na putu je da “dobije” Bosnu i Hercegovinu. Cilj secesionista je razaranje demokratskog tkiva i veza ustanovljenih sa Evropskim sudom za ljudska prava. U Ustavu BiH jasno piše da su “prava i slobode predviđeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i u njenim protokolima se direktno primjenjuju u Bosni i Hercegovini. Ovi akti imaju prioritet nad svim ostalim zakonima”.⁴⁷ Trojica stranih sudija u Ustavnom sudu BiH su “naša veza sa evropskim standardima i normama”. Najkrupniji i najvažniji strateški cilj Bosne i Hercegovine je očuvanje nepristrasnosti, nezavisnosti, profesionalnosti, ustavnosti i zakonitosti u radu Ustavnog suda Bosne i Hercegovine. Zasada Ustavni sud (BiH) odolijeva svim napadima.

Snage koje neprekidno rade na razbijaju države fokusirane su na podređivanje Ustavnog suda BiH nacionalističkim štabovima. Uvođenje etničkih principa u odlučivanju Ustavnog suda najveća je opasnost za Bosnu i Hercegovinu jer, ako razbiju Ustavni sud BiH, nacionalisti su dobili ključeve odlučivanja u Bosni i Hercegovini. Zato se moraju svim raspoloživim legalnim sredstvima, pa i ovim naučnim skupom o 80 godina ZAVNOBiH-a, braniti principi ustavnosti i zakonitosti. Pogubna interpretacija je da u Ustavnom sudu BiH sjede sudije Bošnjak, Srbin i Hrvat, jer to jednostavno nije ispravno. U njemu, kao dosada, treba da dominira pravna struka. U Ustavnom sudu (BiH) sjede pravnici koji su izabrani u skladu sa Ustavom Bosne i Hercegovine. Oni donose konačne i obavezujuće odluke.

Orijentacija progresivnih snaga Bosne i Hercegovine treba da bude odbacivanja podjela i zalaganje za građansku i demokratsku državu, onako kako je vide pravnici Venecijanske komisije. Ovo ne dijele ni srpski ni hrvatski nacionalisti. HDZ je kao manjina nametnuo “etnički teror” većini u Bosni i Hercegovini.⁴⁸ Činjenica je da je HDZ pokušavao, i pored jasnih stavova Venecijanske komisije, uvesti Bosnu i Hercegovinu u stanje etničkog terora u kojem jedan hrvatski glas, recimo u Širokom Brijegu, vrijedi kao 10 bošnjačkih u Zenici ili Tuzli. To je negacija jednakosti svih građana u društvu.

⁴⁷ Article II: Human Rights and Fundamental Freedoms, *Constitution of Bosnia and Herzegovina*, OHR, Department for Legal Affairs, <https://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/BH/BH%20CONSTITUTION%20.pdf>.

⁴⁸ Prema konačnim rezultatima popisa iz 2013. godine u Bosni i Hercegovini živi 3.531.159. stanovnika. Po nacionalnosti, u Bosni i Hercegovini je 50,11% Bošnjaka 15,43% Hrvata i 30,78% Srba. Onih koji se nisu izjasnili je 0,77%.

Principe Evropskog suda već dugo pokušavaju pogaziti hrvatski nacionalisti.⁴⁹ Ovo nakaradno “pravilo” ne samo da afirmira nego betonira udruženi projekat Zagreba i Beograda u destruiranju Bosne i Hercegovine. Cilj demokratskih snaga treba da se temelji na odlukama Evropskog suda za ljudska prava.⁵⁰ Prava i slobode su određeni u Evropskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, kao i njenim Protokolima, i imaju “prvenstvo pred svakim drugim zakonodavstvom”. U trenutku kada utvrdi da je neka država povrijedila jedno ili više takvih prava i garancija, taj sud donosi presude koje su obavezujuće za svaku državu. One su obavezne postupati po presudama i moraju mijenjati svoje zakonodavstvo i administrativnu praksu kako se slične povrede ne bi ponavljale u budućnosti. Evropski sud za ljudska prava je proglasio dijelove Ustava BiH diskriminatornim, najprije 22. decembra 2009. u predmetu “Sejdić-Finci” i nakon toga u presudama u predmetima “Pilav”, “Zornić”, “Šlaku” i “Pudarić”. Sud za ljudska prava u Strasbourgu donio je 2014. presudu u korist Azre Zornić, koja je tužila državu, jer prema Ustavu BiH nije mogla istaknuti kandidaturu za Dom naroda Parlamentarne skupštine BiH i Predsjedništvo BiH jer se ne izjašnjava kao pripadnica konstitutivnih naroda, nego kao građanka Bosne i Hercegovine.

Evropski sud je u predmetu apelanta Slavena Kovačevića,⁵¹ koji se žalio da mu je ugroženo aktivno biračko pravo, presudio 29. 8. 2023. šesti put od 2009. godine da sadašnji izborni zakon krši Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.

Sud je donio presudu da su Kovačevićeva prava prekršena i da je on diskriminiran. Zaključio je da Bosna i Hercegovina treba da bude jedna izborna

⁴⁹ Adamir Jerković, Nad knjigom “Moja pisma OHR-u” akademika Omera Ibrahimagića, *Oslobođenje*, 22. 4. 2023. <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/nad-knjigom-moja-pisma-ohr-u-akademika-omera-ibrahimagica-851603>.

⁵⁰ Koliko je politika uplela svoje prste u odnose između svih naroda BiH dovoljno govori podatak da su Srbi u Federaciji pod uticajem SNSD-a na prethodnim izborima “saveznički” glasali za HDZ kandidata. Niko u štabu Dragana Čovića nije se bunio što i Srbi sudjeluju u biranju HDZ-ovog člana, ali zato četiri godine HDZ uporno priča o navodnom bošnjačkom “izboru” hrvatskog člana Predsjedništva BiH. Ovdje govorim o neprincipijelnostima aktera bh. priče. U jednoj građanskoj državi kojoj teži BiH ne bi trebao biti nikakav problem kako će glasati Srbin, Bošnjak ili Hrvat. Mišljenje svjetskih pravnika je da potencijalni glasač ima pravo da se opredjeljuje za kandidata za kojeg hoće. U suprotnom radi se o lažnoj, fiziranoj demokratiji, koja se kao izuzetak pokušava uvesti u BiH. Kreatori bh. budućnosti zanemaruju da su žitelji BiH u najvećem broju opredijeljeni za građanski koncept i da takvu državu priželjkuje najmanje 60 % stanovnika. A. Jerković, *Magle nad Bosnom*, i Adamir Jerković, Avionu, slomiću ti krila, *Oslobođenje*, 6. 9. 2022. <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/kolumne/avionu-slomicu-ti-krila-790331>.

⁵¹ European Court of Human Rights, Fourth section, Case of Kovačević v. Bosnia and Herzegovina (Application no. 43651/22), Judgment, Strasbourg, 29 August 2023. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-226386%22%5D%7D>.

jedinica, to jest da “entiteti ne mogu biti izborne jedinice za Predsjedništvo BiH i državni Dom naroda”. Sud je praktično predložio demontažu ovog doma Parlamentarne skupštine i izbor delegata sa prostora cijele Bosne i Hercegovine, dakle, bez entiteta. Legitimno predstavljanje je označio diskriminatornim.⁵²

Podudarno mišljenje Tita i Izetbegovića o Muslimanima/ Bošnjacima

U Bosni i Hercegovini se sada vodi presudna borba između snaga progresa i sila mraka. Posebno se od bošnjačkih parlamentaraca, koji su najbrojniji, očekuje da o ovom pitanju zauzmu jasan stav, koji će biti u skladu sa odlukama Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a. Sutra će ih historija tretirati ili kao kohezivno tkivo Bosne i Hercegovine, odnosno njene državnosti, za koju su se izborili njihovi očevi prije 80 godina, ili kao “ustavne” razbijače Bosne i Hercegovine.

Obavljajući dužnost savjetnika predsjednika BiH r. Alije Izetbegovića s njim sam razgovarao nekoliko puta u periodu 1997–2001. o temi ZAVNOBiH-a. U svim razgovorima isticao je da nema Bosne i Hercegovine bez Srba i Hrvata i da nema države samo sa Bošnjacima. U kontekstu odbrane bosanskohercegovačke državnosti to je jako bitna historijska činjenica.

“Ovo treba usaditi u glavu svakome ko razmišlja drugačije, jer na taj način šteti konceptu Bosne i Hercegovine. To je naprosto naša abeceda.”⁵³ Izetbegović je objasnio sljedećim riječima: “Ako ne bismo prihvatili da u Bosni i Hercegovini ravnopravno žive Srbi i Hrvati, mi Bošnjaci bismo time automatski prihvatili da Bosnu i Hercegovinu treba živu poderati. Mi to naravno ne želimo i nećemo. Kada bismo tako učinili, išli bismo na ruku Tuđmanovom i Miloševićevom planu destruiranja Bosne i Hercegovine. Osim toga ovo Bošnjacima ne odgovara jer bismo posjekli granu na kojoj sjedimo. Treba tražiti način da se dogovorimo sa Srbima i Hrvatima i svim građanima da zajedno gradimo Bosnu i Hercegovinu.”

⁵² Adamir Jerković, Pravda je spora, ali dostižna, *Bošnjaci.net*, 29. 8. 2023. <https://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=79470>.

⁵³ Adamir Jerković je bio savjetnik predsjednika BiH Alije Izetbegovića od 1997. godine. Objavio je veliki broj knjiga, među kojima *Alija izbliza I–III*, *Sjećanja na Aliju Izetbegovića* i druge. Kao odgovor na separatističke tendencije Jerković je u ulozi specijalnog izaslanika Alije Izetbegovića boravio u posjeti NR Kini u septembru 2000. godine. U razgovoru sa predsjednikom NR Kine i predsjednikom CK KP Kine Jiang Zemina kao i sa potpredsjednikom Državnog savjeta Čijen Čičenom prenio je stav predsjednika Alije Izetbegovića o jedinstvenoj Kini.

Iz ovoga se vidi da je predsjednik BiH Alija Izetbegović stalno insistirao na dogovoru Bošnjaka sa druga dva naroda, Srbima i Hrvatima.

Jedne prilike upitao sam predsjednika Aliju Izetbegovića da li to znači prihvatanje “zaborava” svega što su radikalni Srbi i Hrvati učinili Bošnjacima. Rekao mi je sljedeće:

“Dogadaje iz prošlosti ne smijemo nikada zaboraviti. Te sudbonosne dane, kao npr. Srebrenicu, Bošnjaci moraju trajno zapamtiti, pohraniti u svojoj memoriji i čuvati kroz generacije. Bili bismo idioti, politički kreteni, kada bismo zaboravili što se dogodilo u Srebrenici, Tomašići⁵⁴ ili Sarajevsku opsadu⁵⁵ i niz drugih mjesta u Bosni i Hercegovini na kojima su ostavljeni krvavi tragovi našeg naroda. Ako bismo to izbrisali iz našeg sjećanja, onda bismo zaslužili ponavljanje historije.”⁵⁶

To su, dakle, poruke prošlosti i akcentiranje sadašnjosti. Ove poruke su identične. Jednu su ispisali komunisti, a drugu nekomunisti, građanski političari dejtonske Bosne i Hercegovine. I jedna i druga poruka ima isto ušće: to je Bosna i Hercegovina iz Mrkonjić-Grada od prije 80 godina, u kojem je BiH reafirmirala svoju državnost i tako obnovila svoju međunarodnu ličnu kartu.

Potpisivanjem Međunarodnog sporazuma u Daytonu 21. 11. 1995. vlasti Rs-a su prihvatile pravni kontinuitet Bosne i Hercegovine. Na ovaj način su prekršile (nelegalni) zaključak koji su donijeli 21. 7. 1993. godine u Mrkonjić-Gradu. Ustav Bosne i Hercegovine o tom pitanju je apsolutno precizan:

“Republika Bosna i Hercegovina, čije je zvanično ime od sada ‘*Bosna i Hercegovina*’, nastavlja svoje pravno postojanje po međunarodnom pravu kao država, sa unutrašnjom strukturom modificiranom ovim Ustavom, i sa postojećim međunarodno priznatim granicama.”

Ovo drugim riječima znači da su entiteti pravno uspostavljeni kao dio unutrašnje strukture Bosne i Hercegovine.⁵⁷

⁵⁴ U oktobru 2013. Međunarodna komisija za nestale osobe otkrila je jednu od najvećih masovnih grobnica nastalih u agresiji na BiH i prema iskazima svjedoka grobnica sadrži oko 1000 bošnjačkih i hrvatskih žrtava koje su umorile srpske snage.

⁵⁵ Opsada Sarajeva bila je jedna od najdužih opsada u historiji modernog ratovanja i najduža opsada jednog glavnog grada ikada. Trajala je 44 mjeseca, od 5. 4. 1992. do 29. 2. 1996. godine, što je tri puta duže od opsade Staljingrada. U prosjeku na grad je ispaljivano 329 projektila dnevno, a ukupno 50.000 tona topovskih projektila. Tokom opsade, Sarajevo je bilo gotovo potpuno odsječeno od ostatka države. Nastala je nestašica hrane, električne energije, plina, lijekova i vode. Tokom opsade ubijen je 11.541 građanin Sarajeva (od toga 1.601 dijete). Opsada Sarajeva, *Wikipedia*, 29. 5. 2024. https://sh.wikipedia.org/wiki/Opsada_Sarajeva.

⁵⁶ A. Jerković, *Istočno od Daytonu, knjiga I – III*, Dom štampe, Zenica.

⁵⁷ A. Jerković, *Sjećanja na Aliju Izetbegovića*.

Magle nad Bosnom i Hercegovinom još se nisu razišle. I pitanje je kada će. U političko-pravnom smislu nebo nad državom je i dalje tmurno. Možda je situacija jednako teška kao i novembra 1943. u Mrkonjić-Gradu. Te sudbonosne noći, prije 80 godina, građani Bosne i Hercegovine su pronašli jasan odgovor za nastavak života, rečeno socijalističkim izrazom – “zbratimljeni u zajedničkoj državi Bosni i Hercegovini” – u kojoj su u ratnim prilikama obnovili njenu državnost staru nekoliko vijekova. Koliko je ovo pitanje bilo važno svjedoče dalekosežne Titove riječi uoči zasjedanja ZAVNOBiH-a kojima je još tada prihvatio muslimane, današnje Bošnjake, kao ravnopravan narod. Prihvatajući jasno političko gledanje Pokrajinskog komiteta Komunističke partije da Bosna i Hercegovina treba biti ravnopravna federalna jedinica, Tito je istakao:

“Pa da nije bilo Bosanaca, mi ne bismo sjedili ovdje. Bosna i Hercegovina *mora* biti ravnopravna federalna jedinica najmanje onoliko koliko su to Srbija i Hrvatska. I drugo, Muslimani moraju biti apsolutno ravnopravan narod, u mjeri koliko su to Srbi i Hrvati u Bosni i Hercegovini.”

Da to nije bila samo jedna epizoda u razmatranju doprinosa jugoslovenskih naroda govori i dio iz proglasa Josipa Broza Tita 9. maja 1945, gdje on jasno spominje muslimane kao kreatore trijumfa. Jasno prepoznajući snove nacionalističkog Beograda i šovinističkog Zagreba, Josip Broz Tito je godinu dana prije smrti izrekao misao o državnom statusu Bosne i Hercegovine:⁵⁸

“Bosna i Hercegovina ne može pripadati ni ovom ni onom, već narodima koji je od davnina nastanjuju. Uostalom, to njima nije niko poklonio, već su to sami izborili u narodnooslobodilačkoj borbi u kojoj su masovno učestvovali.”⁵⁹

U ovim riječima je sva naša prošlost, sadašnjost i budućnost.

Reference

Anali 11, Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2019.

Ante Jelavić, *Wikipedia*, 15. 6. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Ante_Jelavi%C4%87.

Avdo Humo, *Wikipedia*, 7. 11. 2022. https://hr.wikipedia.org/wiki/Avdo_Humo.

Bandžović, Safet (2006) Titov odnos prema izgradnji bosansko-hercegovačke državnosti (1943.-1945.) u: *Tito i Bosna i Hercegovina, Regionalni naučni skup, Sarajevo*, 18.

⁵⁸ *Anali* 11, Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo 2019.

⁵⁹ *Ibid.*

- novembar 2006. *Zbornik radova*, Savez društava Tito u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 99-128.
- Brkić, Hasan (1967) *U matici života*, Oslobođenje, Sarajevo.
- Constitution of Bosnia and Herzegovina*, OHR, Department for Legal Affairs, <https://www.ohr.int/ohr-dept/legal/laws-of-bih/pdf/001%20-%20Constitutions/BH/BH%20CONSTITUTION%20.pdf>.
- Čekić, Smail (2011) ZAVNOBiH i njegov historijski značaj, *Bošnjaci.net*, 30. 11. 2011. <https://bosnjaci.net/prilog.php?pid=44355>.
- Čolaković, Rodoljub (1974) Pravi odgovor na pitanje: čija je Bosna i Hercegovina, u: *AVNOJ i narodnooslobodilačka borba u Bosni i Hercegovini (1942–1943), materijali sa naučnog skupa održanog u Sarajevu 22. i 23. novembra 1973. godine*, Rad, Beograd.
- Čolaković, Rodoljub (1985–1986) *Zapisi iz oslobodilačkog rata*, Izabrana djela Rodoljuba Čolakovića, knj. 5–9, Oslobođenje – Svjetlost – Veselin Masleša – Univerzal – Dnevnik – Globus – Glas – Jedinstvo – Nolit – Pobjeda, Sarajevo – Tuzla – Novi Sad – Zagreb – Banjaluka – Priština – Beograd – Titograd.
- Demokratska alijansa za promjene, *Wikipedia*, 24. 11. 2023. https://hr.wikipedia.org/wiki/Demokratska_alijansa_za_promjene.
- Dizdarević, Raif (2003) 60 godina ZAVNOBiH-a, *Glas antifašista*.
- Dragan Čović, *Wikipedia*, 2. 7. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Dragan_%C4%8Covi%C4%87.
- European Court of Human Rights (2023) Fourth section, Case of Kovačević v. Bosnia and Herzegovina (Application no. 43651/22), Judgment, Strasbourg, 29 August 2023. <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-226386%22%7D>.
- Hasan Brkić, *Wikipedia*, 23. 4. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Hasan_Brki%C4%87.
- Inzko donio zakon o zabrani negiranja genocida u BiH, *Al Jazeera Balkans*, 23. 7. 2021. <https://balkans.aljazeera.net/news/balkan/2021/7/23/inzko-donio-zakon-o-zabrani-negiranja-genocida-u-bih>.
- Islamska država, *Wikipedia*, 5. 6. 2024. https://hr.wikipedia.org/wiki/Islamska_dr%C5%B7Eava.
- Izetbegović, Alija (2001) *Sjećanja, autobiografski zapis*, TKD Šahinpašić, Sarajevo.
- Jerković, Adamir (2005) *Istočno od Daytonu, knjiga I, Alija izbliza 1998*, Dom štampe, Zenica.
- Jerković, Adamir (2005) *Istočno od Daytonu, knjiga II, Alija izbliza 1999*, Dom štampe, Zenica.
- Jerković, Adamir (2005) *Istočno od Daytonu, knjiga III, Alija izbliza 2000*, Dom štampe, Zenica.
- Jerković, Adamir (2010) Aliya Machiavelli'ye Karşı, u: *Bağcılar Belediyesi Uluslararası Aliya İzzetbegović Sempozyumu Bildirileri*, Etkin Ajans, İstanbul, 34-38.
- Jerković, Adamir (2010) *Sjećanja na Aliju Izetbegovića*, Almada, Sarajevo.
- Jerković, Adamir (2011) The role of Alija Izetbegović in the independence of Bosnia and Herzegovina, *Anali Arhiva Federacije BiH*, god. 3, br. 3, Sarajevo.
- Jerković, Adamir (2016) Kontinuitet velikosrpske hegemonističke politike kroz agresije i perfidne otimačine zemlje putem agrarnih reformi i kolonizacija, *Anali Arhiva Federacije BiH*, god. 8, br. 8, Sarajevo.
- Jerković, Adamir (2017) *Alija Izetbegović and Srebrenitza, bosnian prospects after the genocide*, Arhiv Federacije BiH, Sarajevo.
- Jerković, Adamir (2022) *Magle nad Bosnom*, Almada, Sarajevo.

- Jerković, Adamir (2022) Avionu, slomiću ti krila. *Oslobođenje*, 6. 9. 2022. <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/kolumne/avionu-slomicu-ti-krila-790331>.
- Jerković, Adamir (2023) Netanyahu izvesti pred međunarodni sud za ratne zločine, *Bošnjaci.net*, 31. 10. 2023. <https://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=79933>.
- Jerković, Adamir (2023) Pravda je spora, ali dostižna, *Bošnjaci.net*, 29. 8. 2023. <https://www.bosnjaci.net/prilog.php?pid=79470>.
- Jerković, Adamir (2023) Nad knjigom “Moja pisma OHR-u” akademika Omera Ibrahimagića, *Oslobođenje*, 22. 4. 2023. <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei/nad-knjigom-moja-pisma-ohr-u-akademika-omera-ibrahimagica-851603>.
- Komšić, Ivo (2021) *Tuđmanov Haški profil, udruženi zločinački poduhvat na Bosnu*, Synopsis, Zagreb – Sarajevo.
- Milorad Dodik, *Wikipedia*, 2. 4. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Milorad_Dodik.
- Momčilo Krajišnik, *Wikipedia*, 5. 3. 2024. https://hr.wikipedia.org/wiki/Mom%C4%8Dilo_Kraji%C5%A1nik.
- Narodna vlada Narodne Republike Bosne i Hercegovine 1945–1948. Zapisnici*, Arhiv BiH, Sarajevo 1985.
- Omeragić, Sead (2023) Kako je ruski čovjek Dodik dojahao na tenkovima NATO-a, *Bosna Global.net*, 3. 11. 2023. <https://bosnaglobal.net/drustvo/kako-je-ruski-covjek-dodik-doja-hao-na-tenkovima-nato-a/>.
- Opsada Sarajeva, *Wikipedia*, 29. 5. 2024. https://sh.wikipedia.org/wiki/Opsada_Sarajeva.
- Osman Karabegović, *Wikipedia*, 23. 4. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Osman_Karabegovi%C4%87.
- Paddy Ashdown, *Wikipedia*, 15. 4. 2023. https://bs.wikipedia.org/wiki/Paddy_Ashdown.
- Pejanović, Mirko (2016) Titova vizija državnosti Bosne i Hercegovine u jugoslavenskoj federaciji (1943–1946), u: *Tito i mi, jučer, danas, sutra*, SABNOR BiH, Sarajevo, 133–151.
- Pejanović, Mirko (2021) *Državnost Bosne i Hercegovine u XX i XXI stoljeću, studije, članci, intervjui*, University Press, Sarajevo.
- Presuda Stanišiću i Simatoviću: Milošević je bio učesnik udruženog zločinačkog poduhvata u BiH i Hrvatskoj, *Faktor*, 8. 8. 2021. <https://faktor.ba/bosna-i-hercegovina/aktuelno/presuda-stanisticu-i-simatovicu-milosevic-je-bio-ucesnik-udruzenog-zlocinackog-poduhvata-u-bih-i-hrvatskoj/97630>.
- Proglas ZAVNOBiH-a narodima Bosne i Hercegovine, u: *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine – ZAVNOBiH (1943–1945), knj. I, Dokumenti 1943–1944*, prir. Hamdija Čemerlić, Veselin Masleša, Sarajevo 1968, 79–82.
- Redžić, Enver (2001) Od ZAVNOBiH-a do – i poslije Dejtona, u: *ZAVNOBiH – Deklaracija o pravima građana Bosne i Hercegovine, Zbornik radova istoimenog Okruglog stola održanog u Sanskom Mostu 1. jula 1999. godine*, Glavni odbor SUBNOAR-a, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Skupština Opštine Sanski Most, Sarajevo, 17–29.
- Rezolucija prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a, u: *Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Bosne i Hercegovine – ZAVNOBiH (1943–1945), knj. I, Dokumenti 1943–1944*, prir. Hamdija Čemerlić, Veselin Masleša, Sarajevo 1968, 69–78.
- Rodoljub Čolaković, *Wikipedia*, 22. 5. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Rodoljub_%C4%8Colakovi%C4%87.
- Savez nezavisnih socijaldemokrata, *Wikipedia*, 1. 7. 2024. https://bs.wikipedia.org/wiki/Savez_nezavisnih_socijaldemokrata.

Srpska demokratska stranka (Bosna i Hercegovina), *Wikipedia*, 11. 6. 2023. [https://hr.wikipedia.org/wiki/Srpska_demokratska_stranka_\(Bosna_i_Hercegovina\)](https://hr.wikipedia.org/wiki/Srpska_demokratska_stranka_(Bosna_i_Hercegovina)).
Vladimir Putin, *Wikipedia*, 7. 5. 2024. https://hr.wikipedia.org/wiki/Vladimir_Putin.
Viktor Orbán, *Wikipedia*, 6. 2. 2024. https://hr.wikipedia.org/wiki/Viktor_Orb%C3%A1n.
Zakon o proglašenju 25. novembra Danom državnosti Republike Bosne i Hercegovine, *Službeni list Republike Bosne i Hercegovine*, broj 9/95, 30. 3. 1995.
Živko Radišić, *Wikipedia*, 16. 8. 2023. https://bs.wikipedia.org/wiki/%C5%BDivko_Radi%C5%A1i%C4%87.

THE 80TH ANNIVERSARY OF THE FIRST SESSION OF ZAVNOBiH AND THE SECOND SESSION OF AVNOJ ZAVNOBiH – RENEWAL OF BiH STATEHOOD DAY

Abstract: November 25th commemorates the 80th anniversary of the establishment of the National Anti-Fascist Council of the People's Liberation of Bosnia and Herzegovina (ZAVNOBiH), marking the moment when Bosnia and Herzegovina acquired its international identity card. This achievement can be likened to the Charter of Kulin Ban issued several centuries ago in 1189. The ZAVNOBiH stands as a significant testament to the continuity of Bosnian-Herzegovinian statehood, pivotal for Bosnia and Herzegovina's opportunity to fight for survival and a brighter future.

From 1943 to the present day, Bosnia and Herzegovina has undergone a transition from a non-democratic socialist republic – which never fully materialized the concept of self-governance despite advocating it from the early 1950s – to the current socio-political system. While it appears democratic on the surface, it grapples with tense crises, threats of war post-aggression against Bosnia and Herzegovina's sovereignty, and the emergence of a notion of unanimity among ruling political parties, coupled with corruption and other detrimental societal aspects. Since November 25, 1943, Bosnia and Herzegovina has been subjected to the most formidable assault aiming to dismantle its existence, akin to previous attempts made under the policies seeking the formation of Greater Serbia and Greater Croatia. All this involves major powers as well as regional forces attempting to align Bosnia and Herzegovina within their geopolitical spheres. This paper revisits pivotal events from 1943 to the present, addressing the unresolved national question that Communists suppressed through narratives of brotherhood and unity.

Keywords: National Anti-fascist Council of the People's Liberation of Bosnia and Herzegovina (ZAVNOBiH), Presidency of Bosnia and Herzegovina, Izetbegović, Tito, Dodik, Čović, European Court of Human Rights, Council of Europe, The Constitutional Court of Bosnia and Herzegovina, Memorandum 2